

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία»

**[Το φαινόμενο της κατάρτας των πόρων και οι επιδράσεις
του στη Ρωσική οικονομία.]**

[Κρίγγος Παναγιώτης]

Κόρινθος, Ιανουάριος 2015

University of Peloponnese

Faculty of Social and Political Relations

Department of Political Studies and International Relations

Master Program in

«Global Political Economy»

**[The phenomenon of resource curse and its influence on
the Russian economy]**

Krigos Panagiotis

Corinth, January 2015

[Το φαινόμενο της κατάρτας των πόρων και οι επιδράσεις του στη Ρωσική οικονομία.]

Σημαντικοί όροι:[Ρωσία, κατάρτα των πόρων, πετρέλαιο, φυσικό αέριο, ολλανδική ασθένεια.]

Περίληψη

Ο σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη των επιδράσεων του φαινομένου της κατάρτας των πόρων στην εθνική οικονομία της Ρωσίας, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης μέχρι και σήμερα.

Το πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνει μια ιστορική αναδρομή στα πολιτικοοικονομικά γεγονότα από της πτώση της Ε.Σ.Σ.Δ. μέχρι και σήμερα και πιο συγκεκριμένα τα εξής: περίοδος 1998-2001 και κρίση 1998, τις δύο θητείες του Βλαντιμίρ Πούτιν, μετά το 2000 μέχρι και σήμερα.

Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 1998 στη Ρωσική οικονομία και την άνοδο του Πούτιν στην εξουσία. Ταυτόχρονα, εξετάζεται η σταδιακή ανάκαμψη της ρωσικής οικονομίας και ο ρόλος των πλουτοπαραγωγικών πόρων.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η φιλελευθεροποίηση της ρωσικής οικονομίας μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης που περιελάμβανε την πώληση κρατικών εταιρειών πετρελαίου και φυσικού αερίου. Το οικονομικό σύστημα επί Προεδρίας Γιέλτσιν, η οικονομία επί Πούτιν, καθώς επίσης και η ενεργειακή πολιτική των δύο Προέδρων.

Το τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνει μια συνοπτική περιγραφή της ρωσικής οικονομίας, την τρέχουσα οικονομική κατάσταση-εξωτερικοί παράγοντες 1)η πτώση των τιμών πετρελαίου και φυσικού αερίου 2)οι οικονομικές κυρώσεις. Στη συνέχεια γίνεται ανάλυση του ορυκτού

πλούτου και ο κίνδυνος εξάρτησης από του φυσικούς πόρους.

Τέλος, αναλύονται τα συμπεράσματα της μελέτης. Η συνεισφορά της διπλωματικής εργασίας είναι η κατανόηση του βαθμού επίδρασης της κατάρας των πόρων και των αναπτυξιακών δυνατοτήτων της Ρωσικής οικονομίας σε ένα περιβάλλον ευμετάβλητων τιμών πετρελαίου και φυσικού αερίου.

[The phenomenon of resource curse and its influence on the Russian economy]

Keywords: [Russia, resource curse , oil, natural gas, dutch disease.]

Abstract

The purpose of this thesis is to study the effects of the phenomenon of the curse of resources in Russia's national economy, after the dissolution of the Soviet Union today.

The first chapter contains a throwback to political and economical events from the fall of the USSR until today and more specifically: period 1998-2001 crisis and 1998, the two terms of Vladimir Putin, after 2000 until today.

The second chapter includes the effects of the economic crisis of 1998 in the Russian economy and the rise of Putin to power. At the same time, considering the gradual recovery of the Russian economy and the role of resources.

The third chapter deals with the liberalization of the Russian economy after the collapse of the Soviet Union that included the sale of state oil and gas companies. The economic system under President Yeltsin, Putin on the economy as well as energy policy of the two Presidents.

The fourth chapter includes a brief description of the Russian Economy, the current economic situation-external factors 1) fall in oil and gas prices 2) economic sanctions. Then an analysis is made of the mineral wealth and the risk of dependence on natural resources.

Finally, they are analyzed the conclusions of the study. The contribution of this thesis is to understand the degree of impact of the curse of resources and the development potential of the Russian economy in an environment of volatile oil prices and natural gas.

Περιεχόμενα

Περίληψη

Abstract

Κατάλογος Πινάκων

Κατάλογος Διαγραμμάτων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ιστορική αναδρομή στα πολιτικοοικονομικά γεγονότα από της πτώση της Ε.Σ.Σ.Δ. μέχρι και σήμερα.

1.1	Εισαγωγή	1
1.2	Οικονομικές εξελίξεις μέσα στο ευρύτερο πολιτικό πλαίσιο	1
1.3	1988-2001-Κρίση 1998	2
1.4	Οι δύο θητείες του Βλαντιμίρ Πούτιν	4
1.5	Ανακεφαλαίωση	5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 1998 στη Ρωσική οικονομία και η άνοδος του Πούτιν στην εξουσία.

2.1	Εισαγωγή	6
2.2	Περίοδος ανάλυσης 2000-2014	6
2.3	Η κατάρρα και η Ολλανδική Ασθένεια στην Ρωσική Οικονομία	9
2.4	Αύξηση μισθών	15
2.5	Ανακεφαλαίωση	19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η φιλελευθεροποίηση της Ρωσικής οικονομίας μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης

3.1	Εισαγωγή	20
3.2	Οικονομικό Σύστημα επί Γιέλτσιν	20
3.3	Η οικονομία επί Πούτιν	24
3.4	Ισχυρή οικονομική ανάπτυξη	24
3.5	Ενεργειακή πολιτική επί Γιέλτσιν και Πούτιν	25
	3.5.1 Ενεργειακή διπλωματία επί Γιέλτσιν	25
	3.5.2 Ενεργειακή διπλωματία επί Πούτιν	26
3.6	Ανακεφαλαίωση	29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η εικόνα της Ρωσικής οικονομίας

4.1	Εισαγωγή	30
4.2	Προσέγγισης της αγοράς της Ρωσίας	30
4.3	Ανάλυση βασικών οικονομικών δεικτών	34
	4.3.1 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ)	34
	4.3.2 Απασχόληση και ανεργία	37
	4.3.3 Πληθωρισμός	38
	4.3.4 Εισοδήματα	39
	4.3.5 Εξωτερικό χρέος	42
	4.3.6 Αποθεματικό ταμείο και ταμείο εθνικής πρόνοιας	44

4.3.7	Επιτόκιο	45
4.3.8	Συναλλαγματική ισοτιμία	47
4.4	Η τρέχουσα οικονομική κατάσταση	49
4.4.1	Εξωτερικοί παράγοντες	49
4.4.2	Η Ρωσία έχει τεράστιο ορυκτό πλούτο	50
4.5	Ο κίνδυνος εξάρτησης από τους φυσικούς πόρους	53
4.6	Ανακεφαλαίωση	55

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ		58
---------------------	--	----

Κατάλογος Πινάκων

2.1	Βασικοί παραγωγικοί δείκτες/οικονομικοί δείκτες	9
2.2	Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη της ρωσικής οικονομίας 2001-2014	10
2.3	Εξαγωγές ορυκτών προϊόντων , Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών, Εξαγωγές Κατασκευαστικού Κλάδου, Πληθωρισμός, Επίσημη Συναλλαγματική Ισοτιμία διεθνή αποθέματα	12

Κατάλογος Διαγραμμάτων

1.2	Συναλλαγματική ισοτιμία Ρουβλίου/\$ 2014-2015	13
2.2	Τιμές αργού πετρελαίου 2006-2015	14
3.2	Τιμές φυσικού αέριου 2006-2014	15
4.2	Εξέλιξη μέσου μηνιαίου ονομαστικού μισθού στη Ρωσία	16

	2000-2014	
5.2	Παραγωγικότητα ρωσικής οικονομίας 2005-2010	17
6.2	Ανταγωνιστικότητα ρωσικής οικονομίας 2006-2015	18
1.3	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1989-1999	23
1.4	Η πορεία του ΑΕΠ 1999-2014	35
2.4	Ποσοστιαία μεταβολή ΑΕΠ 1996-2013	36
3.4	Ανεργία στη Ρωσία 2000-2013	37
4.4	Πορεία Πληθωρισμού στη Ρωσία 2000-2014	39
5.4	Εξέλιξη μέσου μηνιαίου ονομαστικού μισθού στη Ρωσία 2000-2014	40
6.4	Εξέλιξη μέσης μηνιαίας σύνταξης στη Ρωσία 2004-2012	41
7.4	Πορεία Εξωτερικού χρέους στη Ρωσία 2006-2013	43
8.4	Εξέλιξη Αποθεματικού Ταμείου και Ταμείου Εθνικής Πρόνοιας 2009-2014	45
9.4	Πορεία βασικού επιτόκιου κατά το 2014	46
10.4	Πορεία συναλλαγματικής ισοτιμίας ρουβλίου έναντι Ευρώ και δολαρίου ΗΠΑ 2005-2014	48
11.4	Βασικές ημερομηνίες στη ρωσική οικονομική ιστορία σε σχέση με την αύξηση του ΑΕΠ / τιμής του πετρελαίου	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

Ιστορική αναδρομή στα πολιτικοοικονομικά γεγονότα από την πτώση της Ε.Σ.Σ.Δ. μέχρι και σήμερα.

1.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό, γίνεται μια ιστορική αναδρομή στα πολιτικοοικονομικά γεγονότα από της πτώση της Ε.Σ.Σ.Δ. μέχρι και σήμερα. Γίνεται αναφορά στα γεγονότα που έλαβαν χώρα την περίοδο 1988-2001 και η κρίση του 1998. Οι δύσκολες μεταρρυθμίσεις που αντιμετώπιζε η χώρα, καθώς και η αφθονία φυσικών πόρων που διέθετε. Οι διαρθρωτικές αλλαγές που επιδίωξε ο Μεντβέντεφ για εκσυγχρονισμό της οικονομίας.

Παράλληλα αναλύονται η θητεία του Γιέλτσιν και η μετάβαση στον Βλαντιμίρ Πούτιν, οι δύο θητείες του, από το 2000 μέχρι και σήμερα, η σταθεροποίηση της οικονομίας, η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και η βελτίωση μιας σειράς κοινωνικοοικονομικών δεικτών.

1.2 Οικονομικές εξελίξεις μέσα στο ευρύτερο πολιτικό πλαίσιο

Τα τελευταία 25 χρόνια η Ρωσία έχει υποστεί δραματικές οικονομικές αλλαγές, όπως δύσκολες μεταρρυθμίσεις και οικονομική κατάρρευση τη δεκαετία του 1990, τα χρόνια της άνθισης του 21ου αιώνα, την παγκόσμια οικονομική κρίση και την τρέχουσα ύφεση. Παρόλες αυτές τις εξελίξεις, πολλές από τις διαρθρωτικές οικονομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ρωσία παραμένουν αμετάβλητες από τη σοβιετική εποχή. Η αφθονία φυσικών πόρων συνέβαλε στην τροφοδότηση της ανάπτυξης, αλλά με το κόστος της εξάρτησης, όπως αυτή εμφανίζεται στις τρέχουσα κατάσταση. Το πρόβλημα αυτό αναγνωρίστηκε υπό την προεδρία του Ντιμίτρι Μεντβέντεφ, καθώς δήλωσε τις προθέσεις του για διαφοροποίηση και εκσυγχρονισμό της οικονομίας.

Όμως η συνεχής ροή χρημάτων από πωλήσεις πετρελαίου και φυσικού αερίου μείωναν το κίνητρο για σοβαρές οικονομικές μεταρρυθμίσεις, με τα αποτελέσματα να είναι εμφανή στο παραγωγικό μοντέλο της Ρωσικής οικονομίας.

Πολλά από τα διαρθρωτικά προβλήματα της Ρωσίας προέρχονταν από τη σοβιετική και την τσαρική εποχή. Μεγάλες οικονομικές εκτάσεις παραμένουν υπό κρατικό έλεγχο, εμποδίζοντας τόσο τον εγχώριο όσο και τον διεθνή ανταγωνισμό. Παρά το στόχο του Μεντβέντεφ να αναπτύξει μια “ευφυή οικονομία” και παρόλα τα πλεονεκτήματα στον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης, της καινοτομίας και της εκπαίδευσης, η χώρα εξακολουθεί να υστερεί σε αυτούς τους τομείς. Τα τελευταία έτη η κυβέρνηση έχει απλουστεύσει τις γραφειοκρατικές διαδικασίες, ξεκίνησε μια εκστρατεία για την καταπολέμηση της διαφθοράς, ιδιωτικοποιήθηκαν κρατικές εταιρείες, αναθεωρήθηκε το εκπαιδευτικό σύστημα και έγιναν επενδύσεις στην καινοτομία. Ωστόσο αυτές οι πρωτοβουλίες επέφεραν βελτιώσεις σε λίγες μόνο περιοχές.

Η κατάσταση επιδεινώνεται από την πτώση των τιμών του πετρελαίου και τις οικονομικές κυρώσεις που έχουν επιβληθεί στη χώρα και αυτό οδηγεί σε επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης. Το ρούβλι έχει χάσει τη μισή του αξία, ο πληθωρισμός έχει αυξηθεί, υγιείς κλάδοι της οικονομίας εμφανίζονται πιο επισφαλείς και η οικονομία φαίνεται να είναι σε ύφεση και το 2015. Πόσο γρήγορα η οικονομία της Ρωσίας θα ανακάμψει, θα εξαρτηθεί από τις τιμές του πετρελαίου και κατά πόσο θα χαλαρώσουν οι κυρώσεις που της έχουν επιβληθεί. Τα διαρθρωτικά προβλήματα όμως είναι πιθανό να συνεχίσουν να εμποδίζουν τη διαδικασία του οικονομικού εκσυγχρονισμού για το προσεχές μέλλον (Russell, 2015).

1.3 1988-2001-Κρίση 1998

Μετά την εφαρμογή της πολιτικής διαφάνειας και της αναδιάρθρωσης από τον Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, η χώρα διήλθε σε μια περίοδο αστάθειας, η οποία συνοδεύτηκε από τη σταδιακή αποδόμηση της Ε.Σ.Σ.Δ.. Το 1988 έγιναν από τον Γκορμπατσόφ τα πρώτα μικρά βήματα για την μεταρρύθμιση της στάσιμης Ρωσικής οικονομίας (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2009). Βάσει νόμου μεγάλες κρατικές εταιρείες αυτονομήθηκαν επιτρέποντας την δραστηριοποίηση του ιδιωτικού τομέα. Τα μέτρα αυτά όμως που πάρθηκαν είχαν

περιορισμένα αποτελέσματα. Την 25η Δεκεμβρίου 1991, ο Γκορμπατσόφ υπέβαλε την παραίτηση του από το αξίωμα του Προέδρου της Σοβιετικής Ένωσης, και την επόμενη μέρα το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο ψήφισε την δημιουργία της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης έφερε πολιτικό και οικονομικό χάος. Πρώτος Πρόεδρος της νέας χώρας εξελέγη ο Μπόρις Γιέλτσιν. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο σύστησε στο νέο πρόεδρο να προβεί σε ριζικές μεταρρυθμίσεις στην οικονομία. Από την 1η Ιανουαρίου του 1992 γίνονται έλεγχοι των τιμών για το 90% των εμπορευμάτων. Τα επόμενα 2 χρόνια το 70% της οικονομίας ιδιωτικοποιείται μέσω δημοπρασιών και κουπονιών (Russell, 2015).

Παρά τον αρχικό ενθουσιασμό της Ρωσικής Κυβέρνησης και των δυτικών συμβούλων της, τα αποτελέσματα της διαδικασίας των μεταρρυθμίσεων ήταν καταστροφικά. Το 1993 οι σχέσεις του Γιέλτσιν με τη Δούμα χειροτερεύουν, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί πολιτική κρίση. Το 1996, ο Γιέλτσιν εκλέγεται για δεύτερη φορά Πρόεδρος, επικρατώντας με σχετικά μικρή πλειοψηφία, έναντι του ηγέτη του Κουμμουνιστικού Κόμματος, Γκεννάντιου Ζουγκάνοφ. Οι κυβερνήσεις των Βίκτορ Τσιερνομύρντιν και Σεργέι Κιριγιένκο ακολουθούν φιλελεύθερη πολιτική, αλλά τον Αύγουστο του 1998, σημειώνεται μεγάλη οικονομική κρίση (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2009). Κατά την περίοδο 1991-1998 το ΑΕΠ μειώνεται κατά 50% (Russell, 2015). Το 1992 ο Γιέλτσιν δηλώνει ειρωνικά “ότι χρειαζόμαστε εκατομμύρια ιδιοκτήτες κι όχι μια χούφτα εκατομμυριούχων” (Russell, 2015). Η διαδικασία των ιδιωτικοποιήσεων απέδωσε μεγάλο πλούτο σε λίγους ολιγάρχες, αλλά άφησε το 1/3 του πληθυσμού να ζει κάτω από το όριο της φτώχειας μέχρι το τέλος της περιόδου. Ο μέσος πραγματικός μισθός, που συχνά καταβάλλονταν με αρκετούς μήνες καθυστέρηση, μειώθηκε κατά 38%, το προσδόκιμο ζωής κατά 5 έτη και για τους άνδρες μία καταστροφική μείωση στα 57,6 έτη, τοποθετώντας τη Ρωσία κάτω από χώρες όπως το Πακιστάν και η Βολιβία. Επίσης το έγκλημα αυξήθηκε και τα ποσοστά δολοφονιών διπλασιάστηκαν. Ως αποτέλεσμα της κατάστασης η Ρωσία κηρύττει στάση πληρωμών με το ρούβλι να χάνει τα 2/3 της αξίας του. Παραδόξως η κρίση του 1998 έκανε τη Ρωσική οικονομία πιο ανταγωνιστική, λόγω υποτίμησης του εθνικού νομίσματος, προκαλώντας την ταχύτερη ανάπτυξη. Σε αυτό βοήθησαν βέβαια και οι υψηλές τιμές του πετρελαίου και του φυσικού αερίου (Russell, 2015).

Μετά τον Γιεβγκένιου Πριμακόβ και τον Σεργκέι Στεπάσιν, την Πρωθυπουργία αναλαμβάνει ο Πούτιν. Την 31ή Δεκεμβρίου 1999, ο Γιέλτσιν ανακοινώνει την παραίτηση του από την

προεδρία και ορίζει τον Πούτιν υπηρεσιακό Πρόεδρο (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2009).

1.4 Οι δύο θητείες του Βλαντιμίρ Πούτιν

Ο Πούτιν εκλέγεται Πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας το Μάρτιο του 2000, συγκεντρώνοντας το 52,5% των ψήφων. Μόλις εγκαθίσταται στο Κρεμλίνο, ορίζει τον Μιχαήλ Κασυάνοβ Πρωθυπουργό. Λίγο πριν τις προεδρικές εκλογές του 2004, ο Πούτιν ορίζει νέα κυβέρνηση υπό τον Βίκτορ Χριστένκο. Η δημοτικότητα του Προέδρου συνεχώς ανεβαίνει και στις εκλογές του Μαρτίου του 2004, επανεκλέγεται με το 71,3% των ψήφων. Στη θέση του Πρωθυπουργού διορίζει τον Μιχαήλ Φραντκόβ. Την 14 Σεπτεμβρίου του 2007, λίγο πριν τις επερχόμενες εκλογές, ζητά την παραίτηση του Φραντκόβ και στη θέση του διορίζει τον Βίκτορ Ζουμπκόβ.

Μετά το 2000, η Ρωσία σταθεροποιείται και επωφελείται από την μεγάλη οικονομική ανάπτυξη και την αύξηση των εσόδων από τις εξαγωγές πετρελαϊκών προϊόντων (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2009). Χάρη στην ταχεία οικονομική ανάπτυξη η Ρωσική οικονομία έχει διπλασιάσει το μέγεθος της, σε σχέση με την μεγάλη συρρίκνωση την περίοδο 1991-1998. Παράλληλα βελτιώνεται δραματικά μια σειρά κοινωνικοοικονομικών δεικτών, όπως το προσδόκιμο ζωής να φτάνει τα 71 έτη, η εγκληματικότητα να έχει μειωθεί σχεδόν κατά 50% και το ποσοστό του πληθυσμού που ζει κάτω από το όριο της φτώχειας να έχει μειωθεί από το 38% στο 11%. (Russell,2015).

Από την σταθεροποίηση αυτή, ωφελείται το κόμμα "Ένωμένη Ρωσία", το οποίο πλέον κατέχει ισχυρή πλειοψηφία στη Δούμα. Στο πλαίσιο της καλούμενης "κάθετης πολιτικής", ο Πρόεδρος Πούτιν δήλωσε ότι σκοπεύει να προχωρήσει σε μεταβίβαση αρμοδιοτήτων στις Περιφερειακές Διοικήσεις ενώ, παράλληλα έθεσε την εφαρμογή των νόμων και την καταπολέμηση της διαφθοράς ως προτεραιότητες της πολιτικής του. Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική της χώρας, επιθυμία και στόχος του Πούτιν ήταν να ξαναδώσει το καθεστώς της υπερδύναμης στη Ρωσία.

Παράλληλα ανέλαβε πρωτοβουλίες πολιτικής προσέγγισης με τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες

και το ΝΑΤΟ και ενδυνάμωσε τις σχέσεις της Ρωσίας με την διεθνή κοινότητα. Το 2006 η Ρωσία ανέλαβε την προεδρία των G8. Σήμερα ένας από τους κυριότερους στόχους που έχει θέσει η ρωσική κυβέρνηση είναι η διαφοροποίηση της οικονομίας της χώρας (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2009).

1.5 Ανακεφαλαίωση

Στο πρώτο κεφάλαιο αναφερθήκαμε στα ιστορικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν από την πτώση της Ε.Σ.Σ.Δ. μέχρι και τις μέρες μας. Η περίοδος αυτή ξεκίνησε από το 1988 ακολουθεί η ανάληψη της εξουσία από τον Μπόρις Γιέλτσιν, η οικονομική κρίση του 1998, η ανάληψη της εξουσίας από τον Βλάντιμιρ Πούτιν το 2000 που περιλαμβάνει μια σειρά οικονομικών εργασιών και ανάπτυξή της, με την εκμετάλλευση των άφθονων πηγών ορυκτού πλούτου που διαθέτει η χώρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 1998 στη Ρωσική οικονομία και η άνοδος του Πούτιν στην εξουσία.

2.1 Εισαγωγή

Η περίοδος ανάλυσης του κεφαλαίου ξεκινά από τη εκλογή του Πούτιν μέχρι το 2014. Το “φαινόμενο της κατάρας των πόρων” είναι μια έννοια για να περιγράψει το πολιτικο-οικονομικό κίνδυνο στην οικονομική ανάπτυξη της Ρωσίας, που διαθέτει αφθονία πετρελαίου και φυσικού αερίου, που έχει μακροπρόθεσμα χαμηλότερη αύξηση του ΑΕΠ και ανάπτυξη, σε σχέση με μια εθνική οικονομία με λιγότερους πόρους (Roukanas, 2015). Το κεφάλαιο αυτό περιγράφει το δυσμενές αποτέλεσμα στην ανάπτυξη της Ρωσίας (Goorha, 2006).

Μια άλλη ερμηνεία του “φαινομένου της κατάρας των πόρων” και τις συνέπειές του περιγράφεται με τις συνέπειες της “Ολλανδικής Ασθένειας”. Ο όρος επινοήθηκε το 1977, προκειμένου να κατανοηθούν οι επιπτώσεις της Ολλανδικής οικονομίας, από την ιδιαίτερα μεγάλη εξάρτησή της από τις εξαγωγές φυσικού αερίου (Roukanas, 2015). Στο κεφάλαιο αυτό θα εκτιμηθεί κατά πόσο η Ρωσική οικονομία εμφανίζει συμπτώματα της “Ολλανδικής ασθένειας”.

2.2 Περίοδος ανάλυσης 2000-2014

Η Ρωσία μπορεί αναμφίβολα να χαρακτηριστεί ως οικονομία, εξαρτώμενη σε μεγάλο βαθμό, στους φυσικούς πόρους. Καύσιμα και μέταλλα μαζί αντιπροσώπευαν περίπου το 65 % της προστιθέμενης αξίας στη βιομηχανία το 2000. Το 2003 υδρογονάνθρακες, τα μέταλλα και άλλες πρώτες ύλες αντιπροσώπευαν το 76 % του συνόλου των εξαγωγών, που ισοδυναμεί με το 31,5 % του ΑΕΠ. Πετρέλαιο και φυσικό αέριο αντιπροσωπεύουν πάνω από τις μισές εξαγωγές της χώρας. Με αυτά τα κριτήρια μπορεί να χαρακτηριστεί η Ρωσία ως οικονομία βασισμένη στους πόρους, τα οποία χρησιμοποιούν οι συγγραφείς Sachs και Warner (1995), Auty (2004), και ο Narain κ.ά. (2003). Παρόλα αυτά η Ρωσία δεν είναι μια οικονομία που

βασίζεται εξολοκλήρου στους φυσικούς πόρους. Είναι μία αναπτυσσόμενη οικονομία, με την απασχόληση, την αστικοποίηση και το ανθρώπινο κεφάλαιο, να έχουν ελάχιστες ομοιότητες με την Ρωσία τη δεκαετία το 1990. Τα προβλήματα της Ρωσίας είναι ανάλογα με εκείνων των χωρών μετά την ανακάλυψη σημαντικών φυσικών πόρων. Ωστόσο, σε αντίθεση με τις Κάτω Χώρες και το Ηνωμένο Βασίλειο μετά την ανακάλυψη στη Βόρεια Θάλασσα φυσικού αερίου και πετρελαίου, το “φαινόμενο της κατάρας των πόρων” στη Ρωσία δεν προέκυψε από την ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων, αλλά από την ταχεία και ριζική προσαρμογή των τιμών στην έναρξη της μετασοβιετικής εποχής (Tompson, 2005).

Γεγονός είναι ότι η Ρωσία παρουσίασε υψηλά ποσοστά ΑΕΠ από το 2000 μέχρι και την εκδήλωση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε τον κύριο λόγο αυτής της οικονομικής άνθησης, καθώς έχει μεγάλη σημασία ερχόμενη από μία περίοδο εξαιρετικά αρνητικών μακροοικονομικών αποτελεσμάτων. Η περίοδος αυτή ξεκίνησε από την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, εν συνεχεία η υιοθέτηση πολιτικών από το ΔΝΤ από το 1991 μέχρι το 1998, το έτος εκδήλωσης της ρωσικής οικονομικής κρίσης (Roukanas, 2015). Το φαινόμενο της κατάρας των πόρων σχετίζεται άμεσα και με την Ολλανδική Ασθένεια, δηλαδή την αύξηση των τιμών από τις εξαγωγές των φυσικών πόρων της χώρας αυτής. Στο κεφάλαιο αυτό αναλύονται μια σειρά από θεμελιώδη μακροοικονομικά μεγέθη, όπως το 1)ΑΕΠ, 2)η αύξηση του ΑΕΠ, 3)το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, 4)το δημόσιο χρέος της κεντρικής κυβέρνησης, 5) η ανεργία και 6) ο πληθυσμός κάτω από τα όρια της φτώχειας. Παράλληλα επαληθεύεται και το φαινόμενο της κατάρας των πόρων και της Ολλανδικής Ασθένειας, με την μελέτη των εξαγωγών στον ορυκτό πλούτο, τον πληθωρισμό, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, τις βιοτεχνικές εξαγωγές, τις τιμές του πετρελαίου και φυσικού αερίου, τα διεθνή αποθέματα, τις επίσημες συναλλαγματικές ισοτιμίες, τον μέσο μηνιαίο μισθό στη χώρα, καθώς επίσης τους δείκτες της ρωσικής ανταγωνιστικότητας και παραγωγικότητας (Roukanas, 2015).

Υπάρχουν ορισμένοι βασικοί οικονομικοί δείκτες που είναι ενδεικτικοί της εξάρτησης από τους φυσικούς πόρους. Όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (2.1), εάν υποθέσουμε ότι

FNRS¹ τότε η πρώτη γραμμή του πίνακα δείχνει ότι μεταξύ 1998-2005, αυξήθηκε η εξάρτηση της ρωσικής οικονομίας από τις εξαγωγές FNRS από 67,43% σε 77,34%. Από αυτό συμπεραίνουμε ότι μειώθηκαν οι εξαγωγές σε άλλους τομείς της οικονομίας και αυξήθηκαν στα FNRS. Αυτό είναι σχετικό και με την αύξηση τη τιμής του πετρελαίου την περίοδο αυτή. Με τις τιμές σε αυτά τα επίπεδα θεωρείται δύσκολο να αλλάξει η μορφή των εξαγωγών της Ρωσίας και να αυξηθεί η αποδοτικότητα σε άλλους τομείς. Υπάρχει επίσης μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της παραγωγής πετρελαίου και του μερίδιου των εσόδων του προϋπολογισμού από το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (Goorha, 2006). Καθώς η παραγωγή πετρελαίου συνέχισε να αυξάνεται από το 1998-2005, θυμίζουμε ότι το 1992 η παραγωγή ήταν μόλις 8 εκατομμύρια βαρέλια ημερησίως, ξεπεράστηκε το 2003. Η μεγαλύτερη παραγωγή ήταν το 1987, με πάνω από 11 εκατομμύρια βαρέλια ενώ υπολογίζεται ότι η παραγωγή ήταν δύσκολο να επιτευχθεί πριν το 2010 (Goorha, 2006).

Την περίοδο 1998 - 2002 , οι αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου στη Ρωσία ήταν αρνητική ενώ δεν αναμένεται να είναι θετικές στην μέλλον. Η τάση αυτή ενισχύεται από τα στοιχεία για τις ακαθάριστες επενδύσεις παγίου ως ποσοστό του ΑΕΠ, το οποίο όχι μόνο δεν αυξάνεται, αλλά επιβραδύνεται, εμφανίζοντας συμπτώματα του ‘‘φαινομένου της κατάρτας των πόρων’’ στη ρωσική οικονομία (Goorha, 2006).

¹ Ορίζονται ως καύσιμο, αέριο, πετρέλαιο, και τα μέταλλα

Πίνακας (2.1)

Βασικοί παραγωγικοί δείκτες/οικονομικοί δείκτες.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Fundamental natural resources/exports	67.43	68.43	71.53	65.50	66.34	64.46	69.76	77.34	—	—
Export prices (indexed to 1996)	81.07	73.99	93.94	87.45	83.50	94.03	113.27	142.60	158.70	162.70
Urals crude oil (US\$ per barrel)	12.02	17.34	26.97	23.12	23.76	27.07	34.09	50.19	—	—
Petroleum production (barrels per day)	6,088.4	6,124.5	6,492.0	6,990	7,622.5	8,453.8	9,210.8	9,430	9,750	10,050
Budget revenue (as %GDP)	11.4	12.6	15.4	17.9	20.5	19.5	20.4	23.8	21.9	20.8
Capital stock growth (as %GDP)	-3.20	-2.90	-2.00	-1.40	-0.30	0.50	2.10	2.00	2.00	2.30
Gross fixed investment (as %GDP)	16.15	14.39	16.86	18.89	17.92	18.37	18.31	18.18	18.40	19.50

Source: The Economist Intelligence Unit and International Energy Agency. Figures for 2006-07 are projected estimates.
Note: GDP = gross domestic product

Πηγή: The Economist Intelligence Unit and International Energy Agency 2006. Figures for 2006 – 2007.

2.3 Η κατάρα και η Ολλανδική Ασθένεια στην Ρωσική Οικονομία

Η περίοδος ανάλυσης του “φαινομένου της κατάρας των πόρων” και της Ολλανδικής Ασθένειας στη Ρωσία ξεκινά από το 2001 μέχρι και σήμερα. Για την εξέταση των πιθανών επιπτώσεων των παραπάνω στη Ρωσική οικονομία είναι απαραίτητο η μελέτη και αξιολόγηση των μακροοικονομικών επιδόσεων. Στον παρακάτω πίνακα (2.2) αναλύονται το ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές, η αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ, το χρέος της κεντρικής κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ, το έλλειμμα ή πλεόνασμα του προϋπολογισμού ως ποσοστό του ΑΕΠ, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, το ποσοστό ανεργίας και το ποσοστό του πληθυσμού που ζει κάτω από το όριο της φτώχειας.

Πίνακας (2.2)

Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη της ρωσικής οικονομίας 2001-2014

Years	GDP (current US\$)	GDP growth (annual %)	Central government debt, total (% of GDP)	Cash surplus/deficit (% of GDP)	GDP per capita (current US\$)	Unemployment, total (% of total labor force)	Population with money income below subsistence (% of total population)
2001	306,602	5.1	49.0	-	2,100	9.0	-
2002	345,110	4.7	41.4	7.0	2,375	7.9	-
2003	430,347	7.3	-	2.2	2,975	8.2	-
2004	591,016	7.2	-	5.3	4,102	7.8	-
2005	764,015	6.4	16.7	9.9	5,323	7.1	17.8
2006	989,930	8.2	9.9	8.0	6,920	7.1	-
2007	1,299,705	8.5	7.2	6.2	9,101	6.0	-
2008	1,660,846	5.2	6.5	5.6	11,635	6.2	13.4
2009	1,222,644	-7.8	8.7	-4.2	8,562	8.3	13.0
2010	1,524,917	4.5	9.1	-1.9	10,675	7.3	12.5
2011	1,904,793	4.3	9.3	3.3	13,323	6.5	12.7
2012	2,016,112	3.4	9.4	2.7	14,078	5.5	10.7
2013	2,079,024	1.3	-	-	14,487	5.6	11.0
2014	1,860,597	0.6	-	-	12,735	-	-

Πηγή: Roukanas 2015

Παρατηρείται ότι το ΑΕΠ διατηρεί θετική πορεία από το 2001 μέχρι και το 2013, σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας. Το ΑΕΠ ανήλθε από τα 306 δις δολάρια το 2001 στα 1,8 τρις δολάρια το 2014. Το 2009 βλέπουμε μία πτώση, ως αποτέλεσμα της εκδήλωσης της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Το δημόσιο χρέος της χώρας είναι χαμηλό, σε σχέση με το δημόσιο χρέος των αναπτυγμένων χωρών. Όσον αφορά τα ελλείμματα και πλεονάσματα, παρατηρούμε ότι για την υπό μελέτη περίοδο διατηρείται πλεόνασμα πλην του 2009 και 2010. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ενισχύθηκε με γρήγορο ρυθμό, γεγονός που αντικατοπτρίζει και τα υψηλά ποσοστά ετήσιας αύξησης του ΑΕΠ. Η ανεργία φαίνεται να μειώνεται σταδιακά, γεγονός που αντικατοπτρίζει ότι το παραγωγικό μοντέλο που υιοθετήθηκε ενίσχυε την απασχόληση. Επίσης και ο πληθυσμός με εισόδημα κάτω από το όριο της φτώχειας

περιορίστηκε σταδιακά, αποδεικνύοντας τη θετική πορεία της Ρωσικής οικονομίας στην υπό μελέτη περίοδο (Roukanas, 2015).

Η ανάλυση του επόμενου πίνακα (3.2) έχει ο στόχο να εξετάσει την υπόθεση της κατάρας των πόρων στην Ρωσική Οικονομία. Στην αρχή αναλύονται οι εξαγωγές ορυκτών προϊόντων, ως ποσοστό των συνολικών εξαγωγών. Φαίνεται ότι η οικονομία της χώρας εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τα κέρδη των εξαγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου. Τα στοιχεία αποδεικνύουν την μεγάλη εξάρτηση της οικονομικής ανάπτυξης στις εξαγωγές αφού το 2005 το ποσοστό αποτελούσε το 64,8% , ενώ το 2013 αυξήθηκε στο 71,6% των συνολικών εξαγωγών της. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι πλεονασματικό αλλά με ύφεση, δείχνοντας την πρώτη ισχυρή απόδειξη του ‘φαινομένου της κατάρας των πόρων’. Σημαντική αναφορά αποτελεί και το εμπάργκο που επιβλήθηκε στη Ρωσία τον Αύγουστο του 2014. Σύμφωνα με την Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας οι επιπτώσεις ήταν ασήμαντες. Η μείωση των εισαγωγών δεν οφειλόταν στις κυρώσεις αλλά στον περιορισμό της επιχειρηματικής δραστηριότητας και την υποτίμηση του ρουβλιού. Επιπλέον των εξαγωγών στις κατασκευές ως ποσοστό των συνολικών εξαγωγών μειώνεται από το 23% στο 17%. Συμπεραίνουμε ότι η Ρωσία έχει μικρό ενδιαφέρον να εξελίξει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της στις κατασκευές και διατηρεί όμως τα κέρδη της από τις εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου. Ο πληθωρισμός της ρωσικής οικονομίας κινείται καθοδικά αλλά εξακολουθεί να είναι υψηλός. Η μακροοικονομική σταθερότητα των υπό μελέτη ετών ενισχύθηκε από την μείωση του πληθωρισμού από το 21,5% το 2001 στο 7,8% το 2014, ενώ αυξάνεται σε σχέση με το 6,8% του 2013.

Πίνακας (2.3)

Εξαγωγές ορυκτών προϊόντων , Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών , Εξαγωγές Κατασκευαστικού Κλάδου , Πληθωρισμός , Επίσημη Συναλλαγματική Ισοτιμία, διεθνή αποθέματα

Years	Exports mineral products percent of total (Total=100)	Current account balance (% of GDP)	Manufactures exports (% of merchandise exports)	Inflation, consumer prices (Annual %)	Official Exchange Rate (LCU per US\$, period average)	International Reserves (USD)
2001	-	-	23	21.5	29.17	-
2002	-	-	23	15.8	31.35	47,793
2003	-	-	22	13.7	30.69	76,938
2004	-	-	22	10.9	28.81	124,541
2005	64.8	11.0	19	12.7	28.28	182,240
2006	-	9.3	16	9.7	27.19	303,732
2007	-	5.6	17	9.0	25.58	478,762
2008	69.8	6.3	17	14.1	24.85	426,281
2009	67.4	4.1	17	11.7	31.74	439,450
2010	68.5	4.4	14	6.9	30.37	479,379
2011	71.1	5.1	13	8.4	29.38	498,649
2012	71.3	3.5	16	5.1	30.84	537,618
2013	71.6	1.7	17	6.8	31.84	509,595
2014	-	3.2	-	7.8	38.38	385,460

Πηγή: Roukanas 2015

Παρατηρούμε ότι το ρούβλι υποτιμήθηκε έντονα το 2014, έναντι του δολαρίου. Η υποτίμηση ξεκίνησε από το 2009 λόγω της ύφεσης της οικονομίας της Ρωσίας και των επιπτώσεων της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, ενώ το 2014 οφείλεται στη μείωση των τιμών του πετρελαίου, όπως αυτό διαφαίνεται στο διάγραμμα (2.2), στις αρχές του 2014 η ισοτιμία ήταν λίγο πάνω από το 30 ρούβλια/\$, ενώ αρχές του 2015, αγγίζει το 70 ρούβλια/\$. Ανάλογη πορεία ακολουθούν και οι τιμές του φυσικού αερίου όπως αυτό διαφαίνεται και στο διάγραμμα (3.2).

Διάγραμμα (1.2)

Συναλλαγματική ισοτιμία Ρουβλίου/\$ 2014-2015

Πηγή: Trading economics 2015 a

Η υποτίμηση του εθνικού νομίσματος αυξάνει τον πληθωρισμό ενώ απαιτεί την παρέμβαση της Κεντρικής Τράπεζας της Ρωσίας για στήριξη του εθνικού νομίσματος στην διεθνή αγορά συναλλάγματος. Αυτό φαίνεται στην μείωση των συναλλαγματικών αποθεμάτων της Ρωσίας από 509.595 δις \$ το 2013 στα 385.460 δις \$ το 2014 (Roukanas, 2015).

Διάγραμμα (2.2)

Τιμές αργού πετρελαίου 2006-2015

Πηγή: Trading economics 2015 b

Συμπερασματικά από τα διαγράμματα (2.2) και (3.2) καθώς και από την πορεία του ΑΕΠ με βάση τον πίνακα (2.2), όσον αφορά το πετρέλαιο, παρατηρούμε ότι η τιμή του κινείται ανοδικά με αποτέλεσμα την αύξηση του Ρωσικού ΑΕΠ. Το 2009 μειώνεται ως αποτέλεσμα εκδήλωσης της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Από το 2010 και μετά, παρόλο που οι τιμές του πετρελαίου κινούνται εκ νέου ανοδικά, δεν αυξάνεται το ΑΕΠ με τον ίδιο ρυθμό όπως πριν την εκδήλωση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Η μείωση της τιμής του πετρελαίου το 2014 η αύξηση του πληθωρισμού, η υποτίμηση και ο περιορισμός των ρωσικών συναλλαγματικών αποθεμάτων επιβεβαιώνουν πλήρως το “φαινόμενο της κατάρτας των πόρων” στην Ρωσική οικονομία. Η εικόνα είναι σχεδόν πανομοιότυπη και με την πορεία ΑΕΠ/ φυσικού αερίου. Η αύξηση στις τιμές φυσικού αερίου, αυξάνει παράλληλα και το ρωσικό ΑΕΠ. Ως αποτέλεσμα η διαμόρφωση και των τιμών του φυσικού αερίου αντικατοπτρίζουν σε μεγάλο βαθμό το “φαινόμενο της κατάρτας των πόρων” στη ρωσική οικονομία (Roukanas, 2015).

Διάγραμμα (3.2)
Τιμές φυσικού αέριου 2006-2014

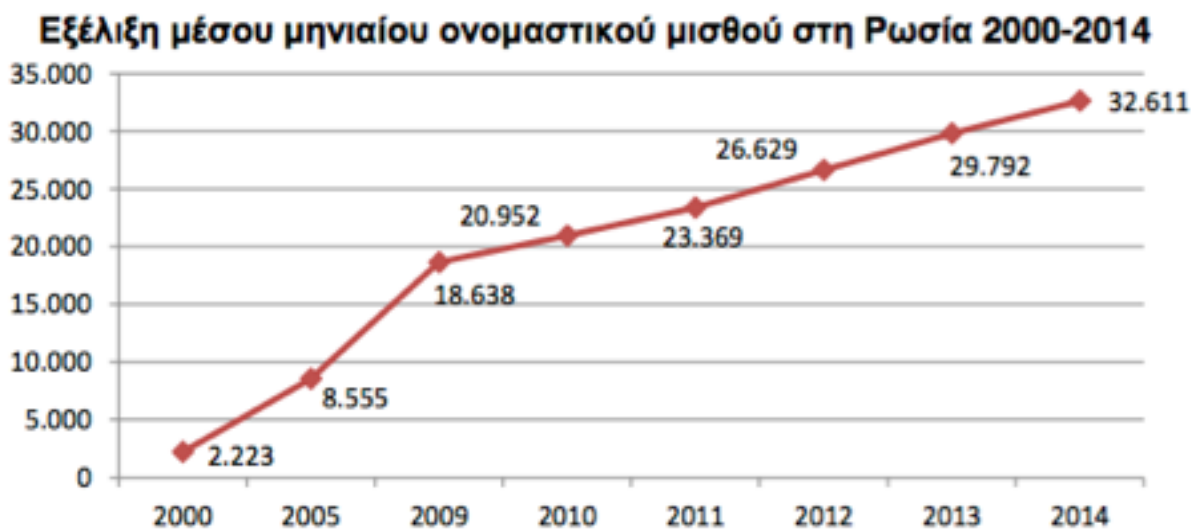
Πηγή: Trading economics 2015 c

2.4 Αύξηση μισθών

Υπάρχουν σαφείς ενδείξεις της ταχείας αύξησης των πραγματικών μισθών σε όλους τους τομείς από το 2000 και μετά, η οποία αντικατοπτρίζεται από την αύξηση των τιμών πετρελαίου και φυσικού αέριου, όσο και την αύξηση των δαπανών. Η μεγαλύτερη αύξηση των πραγματικών μισθών σημειώθηκε αρχικά στον τομέα των καυσίμων, πιθανώς λόγω της αύξησης των τιμών του πετρελαίου το 2000. Η αύξηση των μισθών και σε άλλους τομείς ήταν επίσης γρήγορη και κατάφερε να συμβαδίσει με την αύξηση των μισθών στον τομέα των καυσίμων, ως συνέπεια της Ολλανδικής Ασθένειας στη ρωσική οικονομία. Στην πραγματικότητα, τα έτη 2002 και 2003, οι μισθοί στον τομέα της μεταποίησης και των υπηρεσιών αυξήθηκαν ακόμη ταχύτερα σε σχέση με τον τομέα των καυσίμων. Ωστόσο, η ταχεία αύξηση των πραγματικών μισθών από το 2000 μπορεί κάλλιστα να εξηγηθεί από άλλους παράγοντες και όχι μόνο την Ολλανδική Ασθένεια. Ένας άλλος πιθανός παράγοντας είναι η μη καταγραφή επίσημων στατιστικών στοιχείων (Oomes & Kalcheva, 2007).

Ένα τελευταίο στοιχείο είναι ότι η σημαντική αύξηση των πραγματικών μισθών κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών φαίνεται να έχουν εξηγηθεί σε μεγάλο βαθμό από την αύξηση της παραγωγικότητας. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα (4.2) και τον πίνακα (2.3) η αυξητική τάση των μισθών στην Ρωσία είναι ανάλογη της αύξησης του πληθωρισμού την υπό μελέτη περίοδο. Παρατηρούμε επίσης και από διάγραμμα (5.2) ότι η παραγωγικότητα της ρωσικής οικονομίας, βελτιώθηκε προοδευτικά. Ο μέσος μηνιαίος μισθός δεν ακολουθεί την ίδια πορεία με την ανταγωνιστικότητα της ρωσικής οικονομίας. Παρόλο που οι μισθοί αυξάνονται σταδιακά, η ανταγωνιστικότητα από το 2009 μειώνεται, στην συνέχεια αυξάνεται ακολουθώντας μια πορεία που δεν συσχετίζεται με τον δείκτη μέσου μηνιαίου μισθού. Η αύξηση των μισθών παρατηρούμε από τον πίνακα (2.2), αυξάνει τον πληθωρισμό, ως συνέπεια της "Ολλανδικής Ασθένειας", ενώ δεν επηρεάζεται το ποσοστό της ανεργίας που από το 9% το 2001 μειώνεται στο 5,6% το 2013 (Roukanas, 2015).

Διάγραμμα (4.2)

Πηγή: Στατιστική υπηρεσία Ρωσικής Ομοσπονδίας 2015

Επίσης και με παραλληλισμό του πίνακα (2.2), παρατηρούμε την μείωση του ρωσικού ΑΕΠ κατά 7,8% το 2009, σε σχέση με την θετική πορεία, των προηγούμενων ετών της μελέτης 2001-2008. Εν συνεχεία από το 2010 μέχρι και το 2013 διάγραμμα (3.2) οι χαμηλότερες

τιμές φυσικού αερίου επηρεάζουν το ΑΕΠ, αφού τρέχει πλέον με χαμηλότερου ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με τα έτη πριν την εκδήλωση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Η αύξηση των τιμών του πετρελαίου από το 2002 μέχρι και το 2008 λειτουργεί αντιστρόφως ανάλογα με τις εξαγωγές στον κατασκευαστικό κλάδο. Παράλληλα μειώνεται και ο πληθωρισμός από το 21,5% το 2001 στο 14,1% το 2008, ενώ από το 2011 και μετά παρατηρούνται υψηλότερες τιμές πετρελαίου και χαμηλότερος πληθωρισμός. Ίδια πορεία με τις τιμές του πετρελαίου ακολουθούν και τα συναλλαγματικά αποθέματα της Ρωσίας, με αυτά να μειώνονται με την υποτίμηση του εθνικού νομίσματος (Roukanas, 2015).

Διάγραμμα (5.2)

Παραγωγικότητα ρωσικής οικονομίας 2005-2010

Πηγή : Trading economics 2015 d

Το 2011 το ποσοστό των εξαγωγών στον κατασκευαστικό κλάδο ήταν 13%, στο σύνολο των εξαγωγών της χώρας, με τιμές φυσικού αερίου περίπου 4\$, ενώ το 2012 με χαμηλότερη τιμή φυσικού αερίου περίπου 2,75\$ αυξάνονται σε 16%. Παράλληλη πορεία με τις τιμές του φυσικού αερίου έχει και ο πληθωρισμός. Πχ το 2007 η τιμή του φυσικού αερίου ήταν περίπου 7\$ με πληθωρισμό 9% ενώ το 2008 9\$ με πληθωρισμό 14,1% αντίστοιχα. Μετά την εκδήλωση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης καθώς οι τιμές του φυσικού αερίου

μειώνονται, μειώνεται ταυτόχρονα και ο πληθωρισμός. Οι τιμές του φυσικού αερίου ακολούθησαν παράλληλη πορεία και με την συναλλαγματική ισοτιμία ρουβλιού/\$ καθώς επίσης και τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας. Από το 2001 μέχρι και το 2008 αυξάνονται παράλληλα τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας και η τιμές του φυσικού αερίου. Από το 2010 μέχρι και το 2013 φαίνεται ότι ωθούν την υποτίμηση του εθνικού νομίσματος, ενώ παράλληλα μειώνονται και τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας από τα 479.450 εκατομμύρια \$ στα 385.460 εκατομμύρια \$ αντιστοίχως (Roukanas, 2015).

Διάγραμμα (6.2)

Ανταγωνιστικότητα ρωσικής οικονομίας 2006-2015

Πηγή :Trading economics 2015 e

Η ρωσική οικονομία έχει χαμηλότερα κέρδη από τις χαμηλότερες τιμές πετρελαίου και φυσικού αερίου, ενώ την ίδια στιγμή δεν έχει τις απαραίτητες εισροές κεφαλαίων με σκοπό την ανάπτυξη σε άλλους τομείς της οικονομίας που έχει χαμηλότερη ανταγωνιστικότητα, όπως έχουμε αναφέρει και πιο πάνω στις εξαγωγές στον κατασκευαστικό κλάδο. την μεγάλη σημασία της εισροής ξένων κεφαλαίων για την ρωσική οικονομία, καθώς και την δυσκολία πρόσβασης αυτών. Παρατηρούμε ότι η ρωσική οικονομία εισέρχεται πλέον σε μια φάση που

θα πρέπει να αποφασίσει τη δυνατότητα θέσπισης ενός παραγωγικού προτύπου με περιορισμένη εξάρτηση από τις εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου. Σε αντίθετη περίπτωση η σταθεροποίηση των τιμών του πετρελαίου και του φυσικού αερίου δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τις αρνητικές μικροοικονομικές επιπτώσεις (Roukanas, 2015).

2.5 Ανακεφαλαίωση

Στο κεφάλαιο αυτό αναφερθήκαμε στην περίοδο από την εκλογή του Πούτιν το 2014. Έγινε ανάλυση του “φαινομένου της κατάρας των πόρων” και οι συνέπειες της “Ολλανδικής Ασθένειας” στην οικονομία της Ρωσίας. Ποια είναι η πορεία της οικονομίας με βάση τις τιμές πετρελαίου και φυσικού αερίου και πως επηρεάζονται μια σειρά μακροοικονομικών δεικτών, όπως του ΑΕΠ, της ανεργίας, της ανταγωνιστικότητας, της παραγωγικότητας κλπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Η φιλελευθεροποίηση της Ρωσικής οικονομίας και οι πωλήσεις εταιρειών πετρελαίου και φυσικού αέριου

3.1 Εισαγωγή

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η φιλελευθεροποίηση της ρωσικής οικονομίας μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης που περιελάμβανε την πώληση κρατικών εταιρειών πετρελαίου και φυσικού αερίου. Το οικονομικό σύστημα επί Προεδρίας Γιέλτσιν, ο οποίος προσπάθησε να αφανίσει κάθε κομμουνιστικό στοιχείο που αφορούσε την οικονομική και πολιτική δομή της χώρας. Η φτωχοποίηση του ρωσικού λαού και ο πλουτισμός λίγων “εκλεκτών” εκμεταλλευόμενοι την πολιτική κατάσταση της χώρας.

Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στην οικονομική πολιτική επί Πούτιν που απέφερε ισχυρή ανάπτυξη, μείωση ανεργίας και πληθωρισμού και αποπληρωμή του μεγαλύτερου μέρους του εξωτερικού χρέους. Η ενεργειακή πολιτική των δύο Προέδρων στην διάρκεια της θητείας τους και πως εκμεταλλεύθηκαν τους φυσικούς πόρους στην εξωτερική πολιτική και διπλωματία της χώρας.

3.2 Οικονομικό Σύστημα επί Γιέλτσιν

Ο πρόεδρος Γιέλτσιν δεν είχε ισχυρό σχέδιο επιβίωσης μετά την πτώση του Κομμουνισμού το 1991. Είχε όμως συνειδητοποιήσει ότι η στροφή προς την Δύση και τον καπιταλισμό, αποτελούσαν ουσιαστικά μονόδρομο προς την εξυγίανση και την δημιουργία μιας υγιούς οικονομίας. Ωστόσο η μεταβατική περίοδος θα αποδεικνυόταν μια δύσκολη και επίπονη διαδικασία. Μετά την πτώση του Κομμουνισμού η οικονομία κατέρρευε. Ο Γιέλτσιν, ανέθεσε την τύχη της οικονομίας στον Γεγκόρ Γκαιτάν, έναν επίδοξο νεαρό οικονομολόγο, μια λανθασμένη επιλογή, όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων. Ο Γεγκόρ Γκαιτάν απελευθέρωσε τις τιμές στις αρχές του 1992 και ξεκίνησε την αποσύνθεση της Κεντρικής Επιτροπής

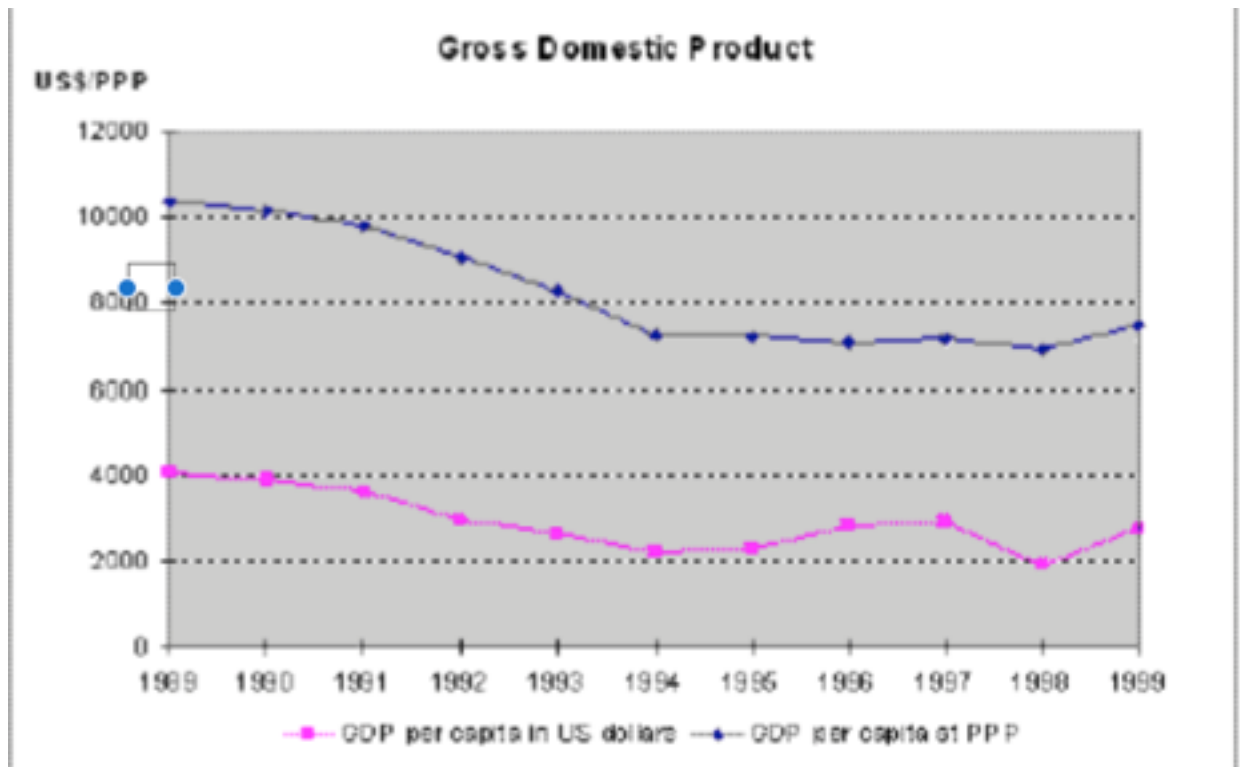
οικονομικού σχεδιασμού της πρώην ΕΣΣΔ (Γκόσπλαν) που ολοκληρώθηκε μέχρι τον Ιούλιο του 1992. Επί υπουργίας του η αξία του ρωσικού νομίσματος υποτιμήθηκε και η απελευθέρωση ελέγχου των τιμών οδήγησε σε ανεξέλεγκτο πληθωρισμό. Η περίοδος αυτή ήταν ιδιαίτερα δύσκολη για τους Ρώσους, καθώς θα έπρεπε να προσαρμοστούν στην οικονομία της αγοράς, κάτι εντελώς άγνωστο γι' αυτούς. Στην περίοδο διακυβέρνησης του Γιέλτσιν η χώρα σημείωσε σχετική πρόοδο προς την κατεύθυνση της οικονομίας της αγοράς χωρίς όμως η οικονομία να καταστεί ανταγωνιστική, είτε να υπάρξει και ανάλογη διάχυση του εθνικού πλούτου στους πολίτες ή όποια πρόοδος στους αναπτυξιακούς δείκτες της χώρας. Ουσιαστικά το άνοιγμα της αγοράς επί Γιέλτσιν είχε στόχο να ωφελήσει τους λίγους αντί για τους πολλούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η προσπάθεια αφανισμού κάθε κομμουνιστικού στοιχείου που αφορούσε την οικονομική και πολιτική δομή της χώρας. Το σκεπτικό να μην κινούνταν στη σωστή κατεύθυνση, ωστόσο ο τρόπος υλοποίησης αλλά και ο ελάχιστος χρόνος μετά την πτώση του καθεστώτος απέβησαν μοιραία για το μέσο πολίτη. Το πρώτο διάστημα ελάχιστα είχαν επιτευχθεί, πανικοβάλλοντας το ρωσικό λαό, κάνοντας τον να συνειδητοποιήσει την επίδραση που θα είχε η απομάκρυνση από το κομμουνιστικό μοντέλο τόσο στην οικονομική όσο και στην καθημερινή του ζωή (Bruno, 1999).

Στις 28 Οκτωβρίου 1991 ο Γιέλτσιν ανακοίνωσε δραστικές, για τα δεδομένα της εποχής, αλλαγές. Οι τιμές βασικών αγαθών, οι οποίες έως τότε ελέγχονταν από την κυβέρνηση, απελευθερώθηκαν στο τέλος του χρόνου και κατόπιν ξεκινά η πορεία προς την ιδιωτικοποίηση. Το σχέδιο αυτό ήταν γνωστό ως «shock therapy». Με τον όρο 'ιδιωτικοποίηση' αντιλαμβάνεται κανείς την ιδιωτική αγορά όλων αυτών που κάποτε ανήκαν στο κράτος όπως της γης, των εμπορικών καταστημάτων και εργοστασίων. Το σχέδιο «shock therapy» καθιστούσε τη Ρωσία προσιτή στις ξένες επενδύσεις (Bruno, 1999). Ωστόσο ο λαός, δεν ήταν ακόμα έτοιμος για αυτή την ξαφνική οικονομική ελευθερία με αποτέλεσμα να ανακύψουν αρκετά προβλήματα. Ο πληθωρισμός προκάλεσε τον πρώτο μήνα μια άνοδο των τιμών κατά 300% και ως το τέλος του 1992 2,591% (Freeze, 1997). Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την υποτίμηση των αποταμιεύσεων, των μισθών και των συντάξεων, αφήνοντας την οικονομία σε τραγική κατάσταση. Αντίθετα με τις τιμές της πλειοψηφίας των προϊόντων, το ενεργειακό και μεταφορικό κόστος καθορίζονταν από την κυβέρνηση και μάλιστα τέσσερις φορές πιο ακριβά (Bruno, 1999).

Πολλά εργοστάσια έκλεισαν γιατί η κυβέρνηση σταμάτησε να τα επιδοτεί σε ανταπόδοση

των αγαθών τους. Κατά την περίοδο της γρήγορης ιδιωτικοποίησης αυτή που κέρδισε ήταν η λεγόμενη «ολιγαρχία» της Ρωσίας το μεγαλύτερο κομμάτι του πλούτου της. Η «ολιγαρχία» αποτελούνταν από μια μερίδα Ρώσων μεγιστάνων οι οποίοι είχαν στην κατοχή τους από αθλητικές ομάδες μέχρι πετρελαϊκές εταιρείες. Γίνεται λόγος για 15 περίπου ολιγάρχες, πολλοί εξ' αυτών, ακόμη και σήμερα κατέχουν μια σημαντική μερίδα του πλούτου της χώρας (Karon, 2003). Ενώ αυτοί οι ελάχιστοι επιχειρηματίες επωφελήθηκαν ιδιαίτερα από το κύμα ιδιωτικοποιήσεων μέχρι το 1995, περίπου το 50% του πληθυσμού της χώρας βρίσκονταν κάτω από το όριο της φτώχειας. Χωρίς υπερβολή πως κάποιοι βάφτισαν ιδιωτικοποίηση τη νομή του εθνικού πλούτου της χώρας. Ο Γιέλτσιν μέχρι το τέλος της θητείας του ιδιωτικοποίησε επιχειρήσεις που κάλυπταν το 70% του ΑΕΠ της χώρας. Παρόλα αυτά, το ΑΕΠ μειωνόταν κάθε χρόνο, υποχωρώντας περίπου 40% από το 1991 έως το 1996. Η κατάσταση ήταν δυσμενέστερη από την μεγάλη οικονομική κρίση στις ΗΠΑ το 1929. Σε αντίθεση με ότι συνέβαινε στη Ρωσία όλα αυτά τα χρόνια, το ΑΕΠ στις άλλες χώρες του κόσμου συνέχισε να αυξάνεται. Εξαιτίας της αστάθειας στο σύστημα ιδιωτικοποίησης αγροτικής γης η Ρωσία αναγκάστηκε μέχρι το 1997 να εισαγάγει πάνω από το 1/3 της παραγωγής τροφίμων της, όπως αυτό διαφαίνεται στο διάγραμμα (1.3) (Freeze, 1997).

Διάγραμμα (1.3)

Russia's Gross Domestic product dropped steadily after the collapse of the Soviet Union, and is now only barely making a recovery
<http://www.fair.org/extra/9411/yeltsin-elections.html>

Πηγή:Freeze 1997

Παρόλο τη δυσμενή εσωτερική οικονομική κατάσταση, στις αρχές του 1997 αναδείχθηκαν και ορισμένα ενθαρρυντικά στοιχεία. Ο πληθωρισμός τέθηκε υπό έλεγχο και το ρούβλι σταθεροποιήθηκε. Όμως το 1998 η οικονομική κρίση της Ασίας εισχώρησε στη Ρωσία και είχε ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη πτώση των κερδών από τις εξαγωγές πετρελαίου καθώς και την φυγή των ξένων επενδυτών. Σημείο αναφοράς στην οικονομική κρίση του Αυγούστου το 1998, ήταν όταν η κυβέρνηση επέτρεψε την ορμητική πτώση του νομίσματος και σταμάτησε την αποπληρωμή 40 δις δολαρίων σε ομόλογα εθνικού νομίσματος. Το 1999 η παραγωγή αυξήθηκε για δεύτερη φορά από το 1991 κατά 3.2% επανακτώντας σημαντικό μέρος από την πτώση κατά 4.6% του 1998. Η αύξηση αυτή πραγματοποιήθηκε παρά τις εσωτερικές διαμάχες που μαίνονταν για τη διαδοχή του κατά γενική παραδοχή “ανήμπορου” να ελέγξει τις εξελίξεις Γιέλτσιν. Τέλος, ο τριπλασιασμός των διεθνών τιμών του πετρελαίου

στο δεύτερο ήμισυ του 1999 συνέβαλε στο πλεόνασμα των εξαγωγών κατά 29 δις δολάρια. Η σημαντικότερη όμως συνεισφορά του Γιέλτσιν στη οικονομία της χώρας ήταν ότι έθεσε τα θεμέλια του καπιταλισμού και του μερικού σεβασμού στους κανόνες της ανοιχτής αγοράς με τέτοιο τρόπο ώστε κανένας από τους διαδόχους του να μην είναι σε θέση να παρεκκλίνει από αυτό το δρόμο. Παρότι ο Πούτιν προχώρησε στην επανεθνικοποίηση εταιρειών επιστρέφοντας στον κρατικό προστατευτισμό, όσον αφορά όμως εταιρείες στρατηγικής σημασίας, εντούτοις έδειξε τον δέοντα σεβασμό στους διεθνείς κανόνες που καθορίζουν το πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας.

3.3 Η οικονομία επί Πούτιν

Οι παράγοντες εκτίμησης της επίδοσης της οικονομίας επί Πούτιν είναι από τη μια κατά πόσο ο πληθυσμός επωφελήθηκε των επιδόσεων την δεδομένη περίοδο και ποια τα βασικά βήματα της οικονομικής πολιτικής του Ρώσου προέδρου σε σχέση με τους προκατόχους του. Στο σύνολο της προεδρίας Πούτιν, η χώρα παρουσιάζει μια περίοδο πολυάριθμων οικονομικών επιτυχιών. Ισχυρή ανάπτυξη, μείωση ανεργίας και πληθωρισμού και αποπληρωμή του μεγαλύτερου μέρους του εξωτερικού χρέους.

3.4 Ισχυρή οικονομική ανάπτυξη

Ο Πούτιν ανέλαβε την πρωθυπουργία της χώρας λίγους μήνες μετά την οικονομική κρίση του Αυγούστου του 1998. Η οικονομία παρουσίαζε σημάδια ανάπτυξης, λόγω της υποτίμησης του νομίσματος, αλλά δεν ήταν ισχυρή. Το οικονομικό περιβάλλον είχε αλλάξει ριζικά. Από 22η μεγαλύτερη οικονομία το 1999, το 2006 η Ρωσία κατείχε την 11η θέση, με τις προβλέψεις του ΔΝΤ να την κατατάσσουν στην 9η θέση το 2008 (rbth, 2007). Ο μέσος μισθός αυξήθηκε από τα 65 δολάρια το 1999 σε 540 δολάρια το 2007 ενώ το διαθέσιμο πραγματικό εισόδημα διπλασιάστηκε από το 1999 μέχρι το 2006 (Hanson & Teague, 2010).

3.5 Ενεργειακή πολιτική επί Γιέλτσιν και Πούτιν

3.5.1 Ενεργειακή διπλωματία επί Γιέλτσιν

Η κατοχή τεράστιων ποσοτήτων ορυκτού πλούτου αποτελούσε ευλογία για κάθε κυβέρνηση ιδιαίτερα την κρίσιμη περίοδο μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ το 1991. Αντί όμως να επικρατήσει η στρατηγική ανάπτυξης οι ιθύνοντες χρησιμοποίησαν το εργαλείο αυτό για την ικανοποίηση των πολιτικών τους σχεδίων και σκοπιμοτήτων. Στην παραγωγή πετρελαίου η Ρωσία βρίσκεται πίσω από Σαουδική Αραβία ενώ κατέχει την πρώτη θέση στα αποθέματα φυσικού αερίου. Διαθέτει επίσης το μεγαλύτερο δίκτυο αγωγών με συνολικό μήκος 170.700 km (gazpromquestions, 2014).

Η Ευρώπη είναι η πιο σημαντική αγορά ενέργειας προς την οποία κατευθύνεται το ρωσικό φυσικό αέριο. Το 2011, περίπου το 53% των συνολικών εξαγωγών φυσικού αερίου της ελεγχόμενης από τη ρωσική κυβέρνηση εταιρίας υδρογονανθράκων Gazprom διοχετεύθηκε προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίσης, το περίπου 30% κατευθύνθηκε προς τα κράτη μέλη της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (Γιαννακόπουλος, 2014). Από το 1992 μέχρι το 1999 παρατηρήθηκε μια επιθετική συμπεριφορά της Ρωσίας προς τις σοβιετικές δημοκρατίες με σκοπό τον πολιτικό εξαναγκασμό τους, έχοντας τις χώρες αυτές υπό τη σφαίρα επιρροής της Μόσχας. Έτσι από το 1992 η κυβέρνηση Γιέλτσιν έφτασε στο σημείο να υποβαθμίσει την οικονομική διπλωματία προς όφελος της πολιτικής ατζέντας, που απέβλεπε στον απόλυτο έλεγχο του εγγύς πολιτικού κέντρου. Ένα χρήσιμο εργαλείο προς αξιοποίηση ήταν το χρέος των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών που απόρρεε από την παροχή ενέργειας. Μέχρι το 1995 αυτό υπολογιζόταν σε πάνω από 3 δις δολάρια, κατά συνέπεια η Ρωσία το χρησιμοποιούσε προκειμένου να αναλάβει το έλεγχο εταιριών στρατηγικής σημασία των χωρών αυτών, τον έλεγχο αγωγών προτείνοντας πάγωμα ή και ακόμα σβήσιμο του χρέους. Η Μόσχα αποσκοπούσε στην ανακατάληψη στρατηγικών πόρων που χάθηκαν με την διάλυση της ΕΣΣΔ. Ένα ακόμα όπλο διαπραγμάτευσης ήταν και η διακοπή παροχής ενέργειας προς αυτές τις χώρες προς αποτροπή πολιτικών εξελίξεων που δεν ενέκρινε. Έτσι, το 1995 “η προμήθεια πετρελαίου προς το διυλιστήριο του Μαζικέικι στη Λιθουανία διακόπη ως προειδοποίηση” (Kaupilla, 1999). Επιπλέον η Ρωσία προσπάθησε

να απαγορεύσει και τη συμμετοχή ξένων εταιριών στο πρώην σοβιετικό περιβάλλον. Λόγο ότι το δίκτυο αγωγών ήταν από τα μεγαλύτερα παγκοσμίως αυτό ήταν σε θέση να εξανάγκαζε τις ξένες εταιρίες να συμπλεύσουν μαζί της. Η πολιτική αυτή όμως λειτούργησε αρνητικά προς τη Μόσχα, αφού στην προσπάθεια της να αποτρέψει την ξένη παρουσία απέτυχε, στρέφοντας μερικές πρώην σοβιετικές δημοκρατίες προς τις ΗΠΑ. Η Ρωσία άργησε να αντιληφθεί ότι οι χώρες αυτές ήθελαν να αποτινάξουν την ρωσική κυριαρχία και να προσελκύσουν ξένα κεφάλαια, απαραίτητα για την ανάπτυξη τους. Έτσι η επιθετική πολιτική της Μόσχας θεωρείτο υπεύθυνη για τα δεινά των τοπικών κοινωνιών των κρατών της Κοινοπολιτείας. Έτσι η απαγόρευση εισροής ξένων κεφαλαίων προς τις χώρες αυτές μεγάλωνε την εχθρότητά τους προς τη Μόσχα, ενώ ταυτόχρονα τορπίλιζε τυχόν μελλοντικές συνεργασίες. Η Ρωσική οικονομική διπλωματία δημιουργούσε επίσης αρνητικό κλίμα και για την ίδια τη χώρα. Οικονομικοί αναλυτές τόνιζαν ότι από τις αρχές του 1990 η πολιτική αστάθεια θα περιόριζε τις επενδύσεις τόσο στη Ρωσία όσο και στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες (Drezner, 2007) .

Συμπερασματικά όσον αφορά την πολιτική Γιέλτσιν, έως το 1999 επιδίωξε μια άκρως επιθετική οικονομική πολιτική προς τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, ζημιώνοντας τόσο την ίδια τη Ρωσία όσο και τις χώρες αυτές. Καθιστούσε τη χώρα αναξιόπιστη κάνοντας τους επενδυτές επιφυλακτικούς και ανήσυχους για τις πραγματικές προθέσεις της. Καθώς η χώρα χρειαζόταν ξένες επενδύσεις και τεχνογνωσία για ανάπτυξη, έθετε περιορισμούς και δυσμενείς όρους προς του ξένους εταίρους δρώντας αρνητικά στην επενδυτική δραστηριότητα στη χώρα, ενώ παράλληλα δεν κατάφερε να κατοχυρώσει ούτε να πραγματοποιήσει τους γεωπολιτικούς της στόχους.

3.5.2 Ενεργειακή διπλωματία επί Πούτιν

Από το 2000 και μετά ο Πούτιν προώθησε ένα πιο ήπιο πρόσωπο της Ρωσίας προς το εξωτερικό χωρίς όμως αυτό να εξαφανίζει πλήρως τον οικονομικό εξαναγκασμό που ακολουθήθηκε επί εποχής Γιέλτσιν. Η επιθυμία να καθιερωθεί η χώρα ως σταθερός προμηθευτής ενέργειας κυριάρχησε, ενώ η πολιτική οικονομικού εξαναγκασμού του Πούτιν συνδέθηκε με την άνοδο της χώρας σε όλα τα επίπεδα. Ο Πρόεδρος Πούτιν ακολουθώντας μια ρεαλιστική προσέγγιση δεν απαρνήθηκε τα συμφέροντα της χώρας, επιχειρώντας να

δημιουργήσει ένα ενοποιημένο ενεργειακό μπλοκ, με ηγέτη τη Ρωσία, και στόχο την αποδυνάμωση των δυτικών εταιριών. Η πρόταση του για τη δημιουργία ενός Gas-OPEC μεταξύ της Ρωσίας και των Καζακστάν, Ουζμπεκιστάν και Τουρκμενιστάν υπερτονίζει προφανώς τα ρωσικά κίνητρα (petroleum-economist, 2003). Επίσης μαλάκωσε και την εξαναγκαστική οικονομική πολιτική, αν και σε κάποιες περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκε για τη λύση του προβλήματος των τιμών με τη Λευκορωσία και να συνειστεί η Ουκρανία. Παρατηρείται μια στροφή στη ρητορική με πρακτικές που συμβαδίζουν με τις δυτικές πολιτικές. Η στρατηγική του Πούτιν αποσκοπούσε στην υποχρέωση του χρεωστή να αποπληρώνει τις υποχρεώσεις του, ενώ η ανάγκη για συνεργασία επαναλαμβανόταν από όλους τους Ρώσους αξιωματούχους. Όπως αναφέρει και ο Lo επιχειρούσε να πραγματοποιήσει παραδοσιακούς αντικειμενικούς στόχους με μοντέρνα μέσα” (Lo, 2003).

Μία ακόμη επιδίωξη της Gazprom είναι να ελέγξει τον κρατικό κολοσσό της Λευκορωσίας Beltransgaz, ο οποίος ελέγχει το σύνολο του δικτύου της χώρας. Ήδη από το 2004 ο Πούτιν είχε προαναγγείλει την πρόθεση της χώρας του να εξαγοράσει το 50% της εταιρείας. Αξιοποιώντας τη διεθνή απομόνωση του Λουκασένκο, η Μόσχα θέλει να τον "στραγγαλίσει" ενεργειακά, γνωρίζοντας πως τόσο η δημοτικότητά του όσο και η βαριά βιομηχανία και η προβληματική οικονομία της Λευκορωσίας εξαρτώνται σε τεράστιο βαθμό από το φυσικό αέριο που αγοράζει από τη Ρωσία, ώστε να καταφέρει μεγαλύτερα και πιο μακροπρόθεσμα γεωοικονομικά και γεωπολιτικά οφέλη. Τώρα λοιπόν που λήγει η παρούσα σύμβαση το Κρεμλίνο επιχειρεί να επαναδιαπραγματευτεί, με όχημα την κρατικά ελεγχόμενη Gazprom, τους όρους της νέας συμφωνίας επιθυμώντας περισσότερο τον έλεγχο επί της Beltransgaz και του δικτύου της και λιγότερο την αύξηση της τιμής πώλησης. Εν ολίγοις, η ρωσική πλευρά "φιλτράρει" την ενεργειακή της σχέση με τη Λευκορωσία, βλέποντας την ως χώρα-transit και όχι τόσο ως κράτος-πελάτη/καταναλωτή – ούτως ή άλλως πολλές πρώην σοβιετικές δημοκρατίες δεν πληρώνουν καλά και στην ώρα τους. Ταυτόχρονα η ρωσική ηγεσία επιδιώκει να καταδείξει στη Διεθνή Κοινότητα πως στις εμπορικές-οικονομικές της συναλλαγές δεν λογαριάζει φίλους και δορυφόρους, αφού είναι διατεθειμένη να εξαλείψει το φαινόμενο επιδοτήσεων σοβιετικού τύπου χρησιμοποιώντας μάλιστα ρητορική αποδεκτή από τη Δύση (κανόνες ανοιχτής αγοράς, παγκοσμιοποιημένη οικονομία, αλληλεξάρτηση προμηθευτή-καταναλωτή, κ.α.). Με τις κινήσεις της το τελευταίο διάστημα (Αζερμπαϊτζάν, Γεωργία, Λευκορωσία) η Μόσχα δείχνει να μην αντιλαμβάνεται ότι επιφέρει σοβαρό πλήγμα

στο κύρος της ως αξιόπιστου προμηθευτή της Ευρώπης, πολύ περισσότερο από τη στιγμή που υπάρχουν κύκλοι στη Δύση με αντιρωσικά αισθήματα και φοβικά σύνδρομα. Ήδη στην Ευρώπη, τα ορισμένες φορές διαφορούμενα μηνύματα από πλευράς Ρωσίας, εντείνουν τις συζητήσεις για διαφοροποίηση των προμηθευτών/πηγών τροφοδοσίας αλλά και αναζήτηση εναλλακτικών μεθόδων άντλησης ενέργειας (Φίλης, 2007).

Επίσης ο Πούτιν έκανε άνοιγμα προς τις αγορές Κίνας και Ινδίας που οι ανάγκες για ενέργεια ήταν τεράστιες. με την υπογραφή των συμφωνιών ισχυροποίησε τη θέση της χώρας του. Μετά το 2000 και με την πολιτική του Πούτιν η Ρωσία ισχυροποιείται αφού γίνεται ο σημαντικότερος προμηθευτής ενέργειας παγκοσμίως, δεν ταλανίζεται από εσωτερικά προβλήματα έχοντας σταθερότητα, καθίσταται σημαντικός οικονομικός παράγοντας για την περιοχή και ισχυροποιεί τη παγκόσμια θέση της ως ενεργειακός παίχτης.

Συμπερασματικά, παρατηρούμε τις σημαντικές διαφορές στην ενεργειακή πολιτική που ακολούθησε η Ρωσία επί Γιέλτσιν και επί Πούτιν. Επί προεδρίας Πούτιν η χώρα να μεν δεν απέφυγε την τακτική του ενεργειακού εξαναγκασμού, σε μικρότερο βαθμό από την προηγούμενη ηγεσία, αλλά εξάλειψε την επιθετική ρητορική του παρελθόντος επιχειρώντας ταυτόχρονα να αναδείξει ένα σταθεροποιητικό και εποικοδομητικό ρόλο στην περιοχή, έναντι των προσπαθειών αποσταθεροποίησης των οποίων δυτικών σχεδίων. Η ρεαλιστική προσέγγιση του Πούτιν απέφερε καρπούς αφού η Ρωσία θεωρείται ο σημαντικότερος ενεργειακός εταίρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως της Κίνας και της Ινδίας, συνεργάζεται με την Τουρκία, έκανε άνοιγμα προς την νοτιοανατολική Ευρώπη, ελέγχει την Κασπία καθώς και τις δραστηριότητες των δυτικών εταιρειών της περιοχής. Επιπλέον η χρήση τόσο του καρότου όσο και το μαστίγιου, κατέχοντας και τα δύο, σε περιπτώσεις που οι συνθήκες είναι ευνοϊκές, όπως σε χώρες δορυφόρους όπως η Λευκορωσία, έτσι ώστε να συνετίσει, να παραδειγματίσει και να υπερτονίσει τη δύναμη της.

3.6 Ανακεφαλαίωση

Στο τρίτο κεφάλαιο έγινε αναφορά στη φιλελευθεροποίηση της ρωσικής οικονομίας μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης που περιελάμβανε την πώληση κρατικών εταιρειών πετρελαίου και φυσικού αερίου. Οι λίγοι “εκλεκτοί” που επωφελήθηκαν από αυτή την αναδιανομή του πλούτου της Ρωσίας, καθώς και η δύσκολη οικονομική κατάσταση του ρωσικού λαού. Τέλος, το οικονομικό μοντέλο επί Προεδρίας Γιέλτσιν και Πούτιν, η ενεργειακή πολιτική και διπλωματία των δύο Προέδρων, καθώς και οι διαφορές τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

Η εικόνα της Ρωσικής οικονομίας

4.1 Εισαγωγή

Το τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνει μια συνοπτική περιγραφή της ρωσικής οικονομίας, το πλεονέκτημα της χώρας λόγω της έκτασης της, η πολιτική της σταθερότητα που συνέβαλε στην οικονομική της ανάπτυξη και η ανάλυση βασικών οικονομικών δεικτών, όπως του ΑΕΠ, ανεργίας, πληθωρισμού, εισοδήματος, εξωτερικού χρέους, η δημιουργία αποθεματικού ταμείου και ταμείου εθνικής πρόνοιας, πορεία βασικού επιτοκίου και συναλλαγματική ισοτιμία ρουβλιού με δολάριο \$ και ευρώ.

Στη συνέχεια αναλύεται η τρέχουσα οικονομική κατάσταση της χώρας, οι εξωτερικοί παράγοντες που την επηρεάζουν όπως η πτώση των τιμών πετρελαίου, φυσικού αερίου και οι οικονομικές κυρώσεις. Στη συνέχεια γίνεται ανάλυση του ορυκτού πλούτου και ο κίνδυνος εξάρτησης της Ρωσίας από του φυσικούς πόρους.

4.2 Προσέγγισης της αγοράς της Ρωσίας

Την τελευταία δεκαετία η ρωσική αγορά, με τις αγορές της Κίνας, της Βραζιλίας και της Ινδίας, αποτελεί μια από της πιο ενδιαφέρουσες αγορές την αναδυόμενων χωρών. Επίσης σε μία πρόσφατη μελέτη της παγκόσμιας τράπεζας αποδεικνύεται, ότι η αγορά της Ρωσίας είναι περισσότερο ελκυστική για εξαγωγές, παρά εκείνη της Κίνας. Η Ρωσία διαθέτει πλεονεκτήματα στο πλαίσιο της διεθνούς οικονομίας που την τοποθετούν σε ευνοϊκή θέση. Λόγω του μεγέθους της χώρας, όσον αφορά τόσο την έκταση όσο και τον πληθυσμό της, η

γεωγραφική της γειτνίαση με την ΕΕ, η επάρκεια σε πρώτες ύλες ο υψηλός βαθμός εκπαίδευσης και το χαμηλό σχετικά εργατικό κόστος, την καθιστά μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα αγορά για τις ευρωπαϊκές και τις ελληνικές επιχειρήσεις. Παράλληλα η σταθερή οικονομική της ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια η αύξηση της κατανάλωσης των νοικοκυριών, δημιουργούν κίνητρα για τους επενδυτές που επιθυμούν να εισέλθουν στην ρωσική αγορά. Η Ρωσία δεν αποτελεί μόνο μία εξαγωγική δύναμη προϊόντων πετρελαίου, που ενδιαφέρεται να επανεπενδύσει τα κεφάλαια που εισρέουν στη χώρα με την εξαγορά ξένων εταιρειών, αλλά αποτελεί επίσης μία αγορά με μεγάλη ανάπτυξη, η οποία προσφέρει και στις ελληνικές επιχειρήσεις μεγάλες ευκαιρίες.

Η πολιτική σταθερότητα έχει συμβάλει στην ανάπτυξη και την μακροοικονομική σταθερότητα και τα τελευταία χρόνια η ρωσική οικονομία παρουσίασε σημαντική αναπτυξιακή δυναμική με τον μέσο ρυθμό ανάπτυξης το διάστημα 2000-2006 να ανέρχεται σε 6,55% ετησίως, το 2007 είχε διαμορφωθεί σε 8,1%, το 2008 σε +5,6%. Το δημοσιονομικό πλεόνασμα και τα υψηλά συναλλαγματικά αποθέματα αποτελούν θετικό στοιχείο της οικονομίας που επέδρασαν θετικά στην προσπάθεια αντιμετώπισης των προκλήσεων από τη διεθνή οικονομική κρίση. Παρ' όλα αυτά, λόγω αδυναμιών της οικονομίας, όπως η εξάρτηση από τον τομέα του πετρελαίου και φυσικού αερίου και η περιορισμένη βιομηχανική βάση, οι επιπτώσεις της διεθνούς κρίσης ήταν σημαντικές και στη ρωσική οικονομία. Η πτώση της ζήτησης παγκοσμίως, η μείωση των τιμών των πρώτων υλών και ειδικότερα του πετρελαίου, που αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων και η συγκράτηση των πιστώσεων επηρέασαν σημαντικά, τους οικονομικούς δείκτες (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2010).

Ωστόσο οι οικονομικές επιδόσεις της χώρας είναι λιγότερο εντυπωσιακές απ' ό τι φαίνεται με μια πρώτη ματιά. Πρώτα απ' όλα παρότι έχει αναπτυχθεί ταχύτερα από πολλές χώρες της Ε.Ε. υστερεί σε σχέση με τα BRICS², τα οποία είχαν ανάπτυξη κατά μέσο όρο 6,5% . Η ανάπτυξη στις αρχές του 2000 ξεκίνησε από ένα χαμηλό επίπεδο κι έχει ουσιαστικά αναστρέψει την κατάσταση της προηγούμενης δεκαετίας. Στην πραγματικότητα η χώρα δεν είχε ξεπεράσει τα επίπεδα της δεκαετίας του 1990 μέχρι το 2007 (Russell, 2015).

Η παγκόσμια οικονομική κρίση χτύπησε τη Ρωσία το δεύτερο μισό του 2008 οπότε και η οικονομία της χώρας μπήκε σε ύφεση. Συνολικά το 2009 το ΑΕΠ της χώρας μειώθηκε κατά 7,8%. Από το δεύτερο μισό του 2009, η οικονομική κατάσταση στη Ρωσία άρχισε να βελτιώνεται ακολουθώντας την ανάκαμψη παγκοσμίως. Τελικά και παρά την ξηρασία και τη μεγάλη πτώση της αγροτικής παραγωγής που αυτή προκάλεσε, το ΑΕΠ κατέγραψε συνολικά αύξηση κατά 4% (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2011). Το 2011 συνεχίστηκε η πορεία ανάκαμψης της Ρωσικής οικονομίας. Παρά την αβεβαιότητα του εξωτερικού περιβάλλοντος και την αναταραχή στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές, το ΑΕΠ της Ρωσίας αυξήθηκε πάλι το 2011 κατά 4,3% (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2012). Το 2012 συνεχίστηκε σταθερά η ανάπτυξη της Ρωσικής οικονομίας. Ο ρυθμός ανάπτυξης της χώρας ήταν μάλιστα ταχύτερος σε σχέση με άλλες αναπτυσσόμενες χώρες όπως η Βραζιλία, η Νότια Κορέα, η Τουρκία κλπ. Παρά την οικονομική αστάθεια στο άμεσο γειτονικό περιβάλλον της Ε.Ε. το ΑΕΠ της Ρωσίας ανήλθε στα 62,3 τρις ρούβλια -περίπου 2 τρις \$- αυξανόμενο, αν και με χαμηλότερο ρυθμό από πέρυσι, κατά 3,4%. Η μείωση αυτή του ρυθμού ανάπτυξης ανάγεται στη μείωση των επενδύσεων αλλά και της καταναλωτικής ζήτησης, εν μέσω διεθνούς

²Οι BRICS είναι ένας διεθνής πολιτικός οργανισμός των κορυφαίων αναδύμενων αγορών, που αποτελείται από πέντε χώρες: τη Βραζιλία, τη Ο διεθνής πολιτικός σύνδεσμος με το ακρωνύμιο BRICS, αποτελεί ουσιαστικά έναν συνασπισμό πέντε χωρών - της Βραζιλίας, της Ρωσίας, της Ινδίας, της Κίνας -και σχετικά πρόσφατα και της Νοτίου Αφρικής. Από τα αρχικά μάλιστα των χωρών αυτών σχηματίζεται και το ακρωνύμιο BRICS. Εμπνευστές του διεθνούς αυτού οργανισμού ήταν οι τέσσερις πρώτες χώρες, οι οποίες στις αρχές του 21ου αιώνα κατέγραφαν εντυπωσιακούς ρυθμούς ανάπτυξης και χαρακτηρίζοντας ως οι «αναδύμενες αγορές», παράλληλα όμως είναι και χώρες με μεγάλο πληθυσμό και αχανείς εκτάσεις, γεγονός που τις καθιστά ακόμη πιο ισχυρές. Έτσι, πολύ γρήγορα οι περισσότεροι αναφέρονταν σε αυτές, εν συντομία, ως BRIC. Η Ν. Αφρική εντάχθηκε στον οργανισμό τον Δεκέμβριο του 2010. HuffPost Greece Κατερίνα Πρίφτη 13/05/2015, http://www.huffingtonpost.gr/2015/05/13/oikonomia-brics-xwrwn-trapeza_n_7272606.html

ύφεσης και μείωσης της ζήτησης διεθνώς. Αρνητικά επηρέασαν επίσης οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες, οι οποίες είχαν ως συνέπεια την απώλεια εσοδείας και την αύξηση των τιμών των τροφίμων. Το Σεπτέμβριο του 2012 η Κεντρική Τράπεζα προκειμένου να συγκρατήσει τον πληθωρισμό αυξάνει τα επιτόκια τα οποία με τη σειρά τους προκάλεσαν μείωση των δανείων και άρα των επενδύσεων από πλευράς των επιχειρήσεων. Παρόλα αυτά, η διατήρηση ισχυρής της εσωτερικής ζήτησης για προϊόντα και υπηρεσίες, η οποία στηρίχθηκε στην αύξηση των πραγματικών εισοδημάτων, την αύξηση της απασχόλησης και του τραπεζικού δανεισμού, στάθηκε ικανός παράγοντας για την αύξηση τελικά του ΑΕΠ και το 2012 (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2013).

Σύμφωνα με προσωρινά στοιχεία της Ρωσικής Στατιστικής Υπηρεσίας ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ το 2013 υπολογίζεται μόλις στο 1,3% έναντι 3,4% το 2012, γεγονός που σε συνδυασμό με τις εκτιμήσεις Διεθνών Οικονομικών Οργανισμών για το 2014, δικαιολογούν το συμπέρασμα ότι η Ρωσική οικονομία διανύει περίοδο στασιμότητας, με σημαντικές αρνητικές προοπτικές. Κύριοι παράγοντες πίσω από τη δυσμενή αυτή εικόνα είναι η απότομη πτώση των τιμών του πετρελαίου κατά περίπου 55% καθώς και οι κυρώσεις που επιβλήθηκαν εις βάρος της Ρωσίας από την Ε.Ε. και τις ΗΠΑ, λόγω της στάσης της στην κρίση της Ουκρανίας. Βασικά χαρακτηριστικά αυτής συνιστούν η επιβράδυνση της ζήτησης, εσωτερικής, εξωτερικής, καταναλωτικής, επενδυτικής και η παράλληλη στασιμότητα στη βιομηχανική παραγωγή, η μείωση των επενδύσεων σε βασικό κεφάλαιο, παράλληλα με τη μείωση της παραγωγικότητας και την επιδείνωση των ισολογισμών των επιχειρήσεων.

Γενικά συνιστά χαρακτηριστικό της Ρωσικής οικονομίας κατά την τελευταία δεκαετία, η δυσανάλογη αύξηση του πραγματικού μισθού σε σχέση με την παραγωγικότητα, που οφείλεται στην υπερθέρμανση της αγοράς εργασίας -έλλειψη εργαζομένων υψηλής εξειδίκευσης- της "ολλανδικής ασθένειας" -λόγω αύξησης εσόδων από εξαγωγές υδρογονανθράκων- της χαμηλής καινοτομίας κλπ., γεγονός που συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, χαμηλά επίπεδα κέρδους στην οικονομία συνολικά. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, βασικό παράγοντα αποφυγής της ύφεσης συνεχίζει να αποτελεί η διατήρηση της τιμής του πετρελαίου σε επίπεδα άνω των 100\$/βαρέλι και συγκεκριμένα στα 107,9\$/βαρέλι, το 2013 έναντι 110,5\$/βαρέλι το 2012. Αντίστοιχα η μέση τιμή του φυσικού αερίου στα γερμανικά σύνορα, σύμφωνα με στοιχεία του ΔΝΤ, διατηρήθηκε στα 402,80\$/1000 m³, τιμή που υστερεί κατά 6,6% έναντι της τιμής του 2012.

Η μέση συναλλαγματική ισοτιμία του ρουβλιού με το αμερικανικό δολάριο το 2013 ανήλθε στα 31,9 ρούβλια/\$ ενώ το 2012 η αντίστοιχη ισοτιμία ήταν 31,1 ρούβλια/\$. όσον αφορά την ισοτιμία με το ευρώ το 2013 ήταν 42,2 ρούβλια/ευρώ ενώ το 2013 39,9 ρούβλια/ευρώ. Η πρόθεση της Κεντρικής Τράπεζας της Ρωσίας είναι να μειώσει τις παρεμβάσεις στην αγορά συναλλάγματος και σε αυτό το λόγο οφείλεται η εν λόγω υποτίμηση. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, στις αρχές του 2014, το ευρώ να έχει ξεπεράσει τα 50 ρούβλια και οι προβλέψεις να είναι ανοδικές. Τα συνολικά συναλλαγματικά αποθέματα της Κεντρικής Τράπεζας μειώθηκαν το 2013 από τα 537,6 δις \$ στα 509,6 δις \$ το 2014 , δηλαδή μια μείωση 28 δις \$. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Κεντρικής Τράπεζας της Ρωσίας, οι εξαγωγές αγαθών μειώθηκαν για το 2013 στα 523,2 δις \$, οι αντίστοιχες του 2012 ανήλθαν στα 527,4 δις \$. Οι εισαγωγές αυξήθηκαν στα 342,9 δις \$ το 2013 από 335,7 δις \$ το 2012, περίπου 22% του ΑΕΠ. Συμπερασματικά το πλεόνασμα του εμπορικού ισοζυγίου μειώθηκε στα 180,3 δις \$ ενώ ο όγκος του εμπορίου αυξήθηκε στα 866,1 δις \$. Η Ευρώπη καταλαμβάνει το 48% του εμπορίου ακολουθούμενη από τις χώρες του APEC- χώρες Ασίας Ειρηνικού, όπως οι ΗΠΑ, η Κίνα, η Ιαπωνία, η Νότια Κορέα, η Ινδονησία και ο Καναδάς- με ποσοστό 25% και τις χώρες του ΚΑΚ- πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες- με περίπου 13,5% (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2014).

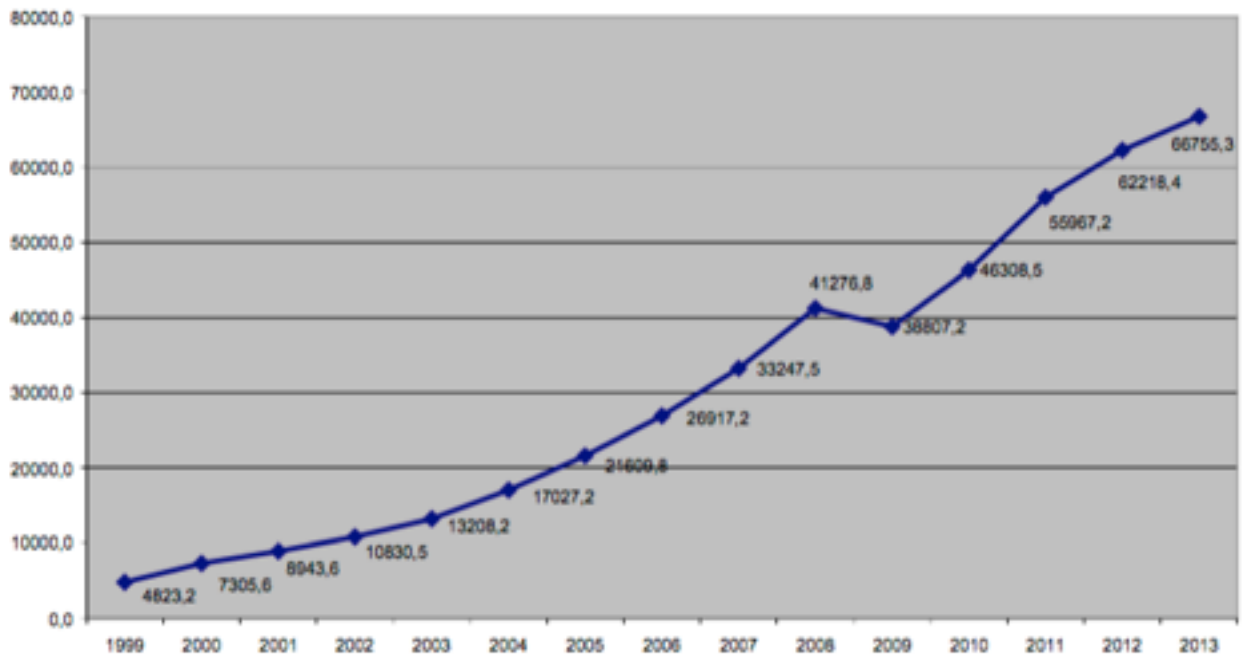
4.3 Ανάλυση βασικών οικονομικών δεικτών

4.3.1 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ)

Η θετική πορεία του ΑΕΠ η οποία ξεκίνησε με την οικονομική κρίση του 1998 καταγράφοντας αυξήσεις έως και 6% ετησίως φαίνεται σιγά σιγά να συρρικνώνεται. Σύμφωνα με στοιχεία της Ρωσικής Στατιστικής Υπηρεσίας για το 2013 το ΑΕΠ ανήλθε στα 66.755,3 δις ρούβλια έναντι 62.218,4 δις ρούβλια το 2012. Ο ρυθμός αύξησής του ήταν 1,3%, έναντι 3,4% το 2012. Ενδεικτικός είναι το παρακάτω διάγραμμα (1.4) που παραθέτει την πορεία του Ρωσικού ΑΕΠ από το 1999 μέχρι το 2013 (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2014).

Διάγραμμα (1.4)

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΑΕΠ 1999 - 2014

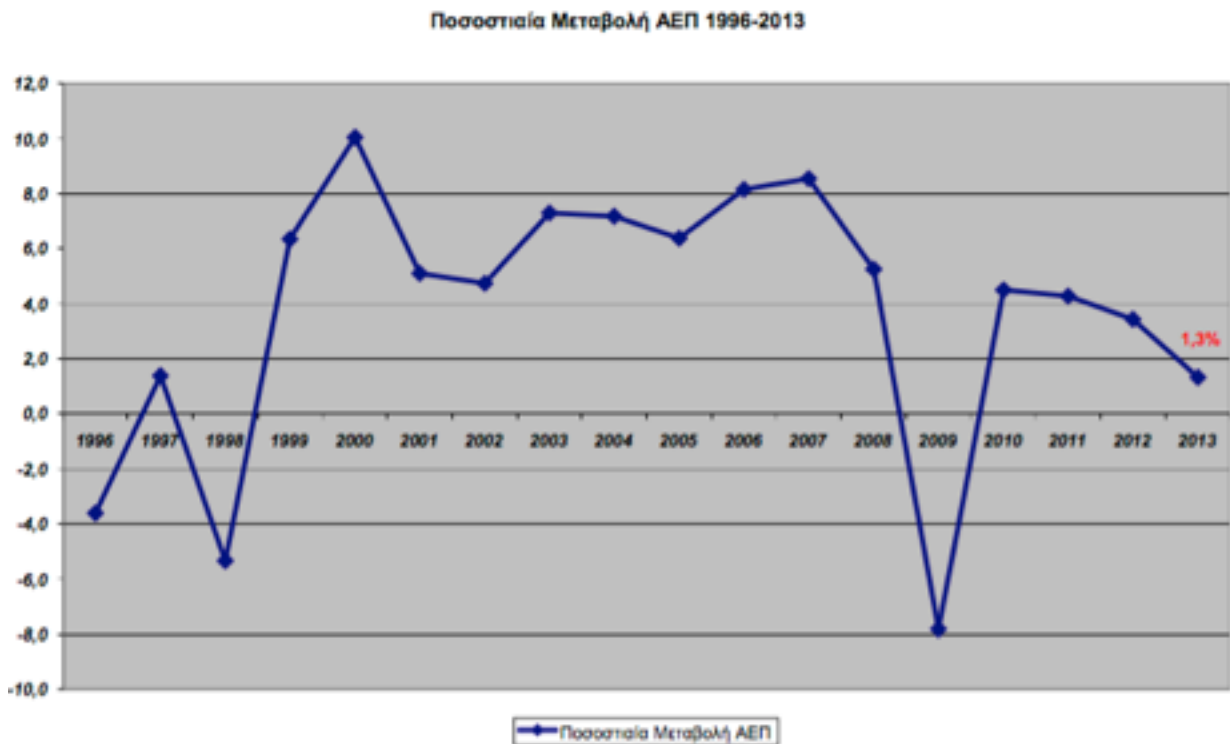

Πηγή: Στατιστική υπηρεσία Ρωσικής Ομοσπονδίας 2014

Παρατηρούμε την αυξητική πορεία του ΑΕΠ από το 1999 μέχρι και το 2013 με μία μικρή μείωση το 2010.

Ακολουθώντας στο διάγραμμα (2.4) βλέπουμε την ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ από το 1996 μέχρι το 2013. Παρατηρούμε ότι από το 2% περίπου αύξησης το 1997 με την έναρξη της κρίσης το 1998 μειώνεται περίπου στο 6%. Στη συνέχεια από το 1998 μέχρι το 2000 αυξάνεται ραγδαία προσεγγίζοντας το 10%. από το 2000 μέχρι την έναρξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2008 κινείται με θετικό πρόσημο και σταθερά πάνω από το 4%. Το 2009 κάνει βουτιά με αρνητικό πρόσημο φτάνοντας το 8%, το 2010 ανεβαίνει λίγο πάνω από το 4% και μέχρι το 2014 κινείται μειούμενο αλλά με θετικό πρόσημο.

Διάγραμμα (2.4)

Πηγή: Στατιστική υπηρεσία Ρωσικής Ομοσπονδίας 2014

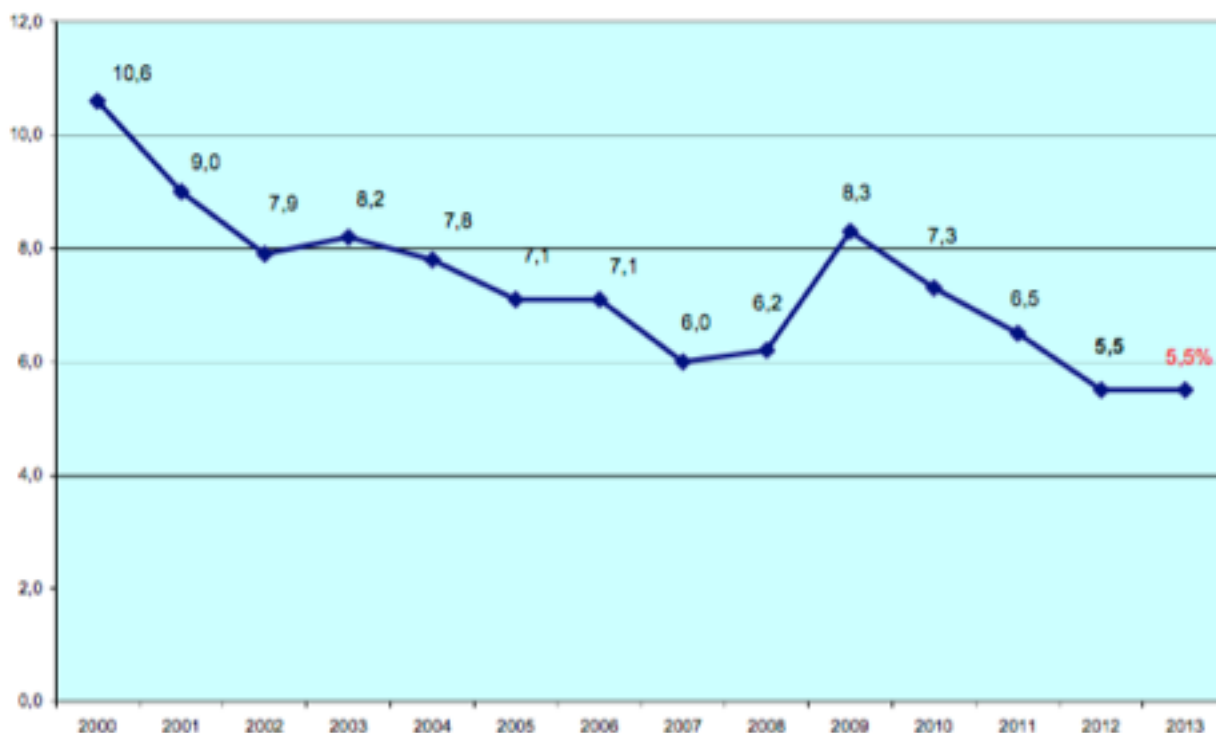
Γενικότερα η μείωση του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ οφείλεται κυρίως στη βιομηχανική παραγωγή, το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, των κατασκευών, του τομέα διαχείρισης ακινήτων και των εσόδων από φόρους- λόγω της μείωσης των εισαγωγών και εξαγωγών ενεργειακών προϊόντων- και της αγροτικής παραγωγής. Αντίθετα κινήθηκαν οι τομείς της γεωργίας, του χρηματοπιστωτικού τομέα, συμβάλλοντας στην αύξηση του ΑΕΠ, ενώ σταθερά κινήθηκαν οι τομείς της δημόσιας διοίκησης, της υγείας και της (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2014).

4.3.2 Απασχόληση και ανεργία

Το 2013 ο ενεργός πληθυσμός της Ρωσίας ανήλθε στα 75,4 εκατομμύρια άτομα, δηλαδή πάνω από το 53% του συνολικού πληθυσμού της χώρας-142,9 εκατομμύρια. Από το σύνολο των 75,4 εκατομμυρίων ο αριθμός των απασχολούμενων εκτιμάται στα 71,4 εκατομμύρια. Η ανεργία το 2013 διατηρήθηκε χαμηλά δηλαδή 5,5%, περίπου 4,1 εκατομμύρια άτομα. Στο διάγραμμα (3.4) που ακολουθεί παρατηρούμε τις διακυμάνσεις της ανεργίας από το 2000 μέχρι το 2013. Βλέπουμε μια σταθερή μείωση από το 2000 μέχρι το 2007, από το 10,6% στο 6%. Με την έναρξη της παγκόσμιας οικονομική κρίσης αυξάνεται φτάνοντας το 2009 8,3, ενώ στη συνέχεια παρατηρείται προοδευτική μείωση και σταθεροποίηση το 2013 στο 5,5%.

Διάγραμμα (3.4)

ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΡΩΣΙΑ 2000-2013

Πηγή: Στατιστική υπηρεσία Ρωσικής Ομοσπονδίας 2014

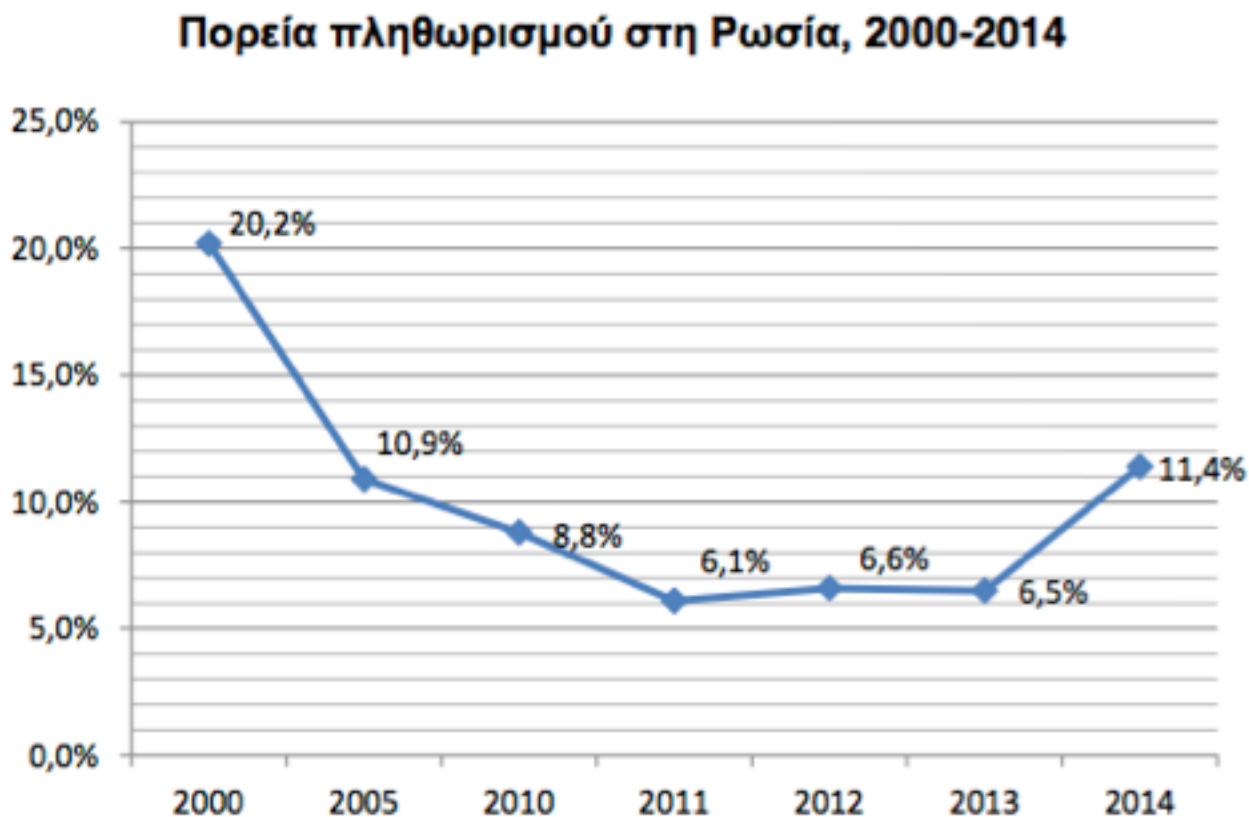
Με βάση στοιχεία της Ρωσικής Στατιστικής Υπηρεσίας η ανεργία παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις ανά περιφέρεια. Χαμηλότερα ποσοστά εντοπίζονται σε περιοχές της Μόσχας και της Αγία Πετρούπολης ενώ αντίθετα υψηλότερα είναι τα ποσοστά στην περιοχή του

Βόρειου Καυκάσου. Στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού όσον αφορά την εκπαίδευση, το μεγαλύτερο μέρος των Ρώσων εργαζομένων κατέχει δίπλωμα 5ετούς ή και βετούς ανώτερης εκπαίδευσης. Το 50% περίπου των ατόμων που αναζητούν εργασία κατέχει δίπλωμα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2014).

4.3.3 Πληθωρισμός

Το 2014 ο πληθωρισμός διαμορφώνεται στο 11,4%, καταγράφοντας σαφή αύξηση σε σχέση με τα επίπεδα των τελευταίων ετών του 6,1%-6,6% . Έτσι παρέμεινε εκτός των ορίων που είχαν τεθεί το 2012, δηλαδή μεταξύ 5%-6%. Η πορεία του όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα (4.4) με στοιχεία από το 2000-2014 είναι πτωτική από το 2000 μέχρι το 2006 και συγκεκριμένα από το 20,2% να μειώνεται στο 9%.

Διάγραμμα (4.4)

Πηγή: Στατιστική υπηρεσία Ρωσικής Ομοσπονδίας 2015

Στη συνέχεια παρατηρείται άνοδος μέχρι το 2008 στο 13,3% και ακολουθεί σταδιακή μείωση και σταθεροποίηση το 2013 στα επίπεδα του 6,5% και εν συνέχεια την αύξηση στο 11,4% το 2014 (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2015).

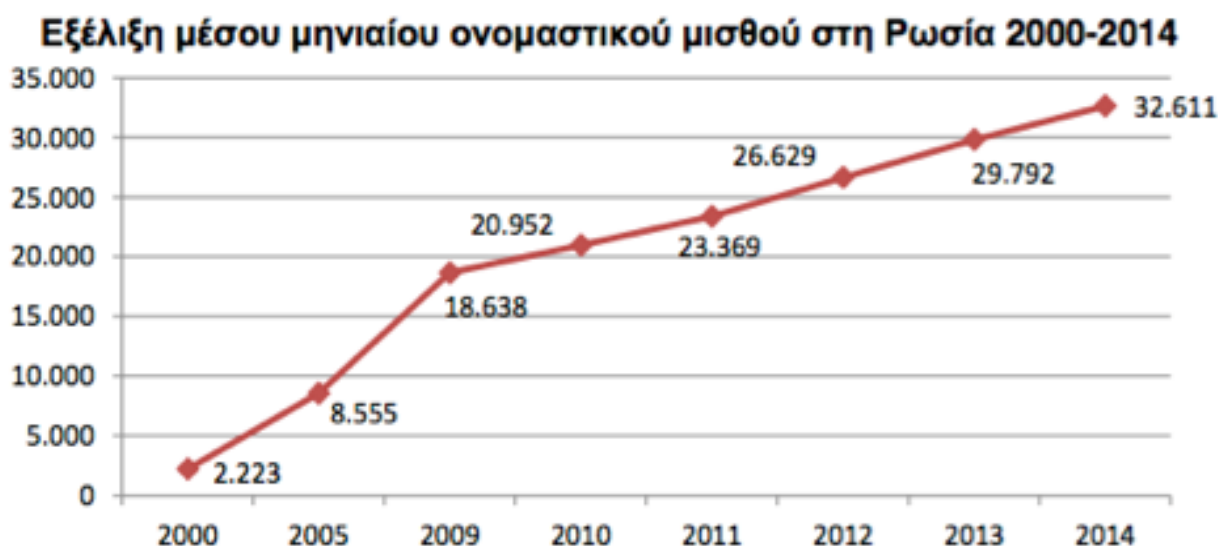
4.3.4 Εισοδήματα

Τα τελευταία χρόνια και κυρίως μετά το 2000 παρατηρείται συνεχόμενη αύξηση των εισοδημάτων, ως αποτέλεσμα της οικονομικής ανάπτυξης. Υπάρχει έντονη διαφορά μεταξύ υψηλών και χαμηλών εισοδημάτων, αλλά η εικόνα δείχνει σημάδια σταθεροποίησης με τη δημιουργία Ρωσικής μεσαίας τάξης. Αυτό έχει ως συνέπεια την αλλαγή της καταναλωτικής συμπεριφοράς των πολιτών και την υιοθέτηση “δυτικών” καταναλωτικών προτύπων. Στο παρακάτω διάγραμμα (5.4) αποδεικνύεται το παραπάνω συμπέρασμα, παρατηρώντας ότι από

τα 2.223 ρούβλια του μέσου μηνιαίου μισθού το 2000, φτάνουμε το 2014 περίπου στα 32.611,00 ρούβλια, δηλαδή 14,5 φορές σχεδόν πάνω μέσα σε 14 έτη (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2014).

Έντονο είναι και το φαινόμενο της διαφοροποίησης στους μισθούς μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Υψηλότερους μισθούς απολαμβάνουν οι εργαζόμενοι στον χρηματοπιστωτικό τομέα και στον τομέα εξόρυξης και παραγωγής ενεργειακών προϊόντων. Αυτοί κυμαίνονται 2,2-2,3 φορές πάνω από τον μέσο όρο (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2014).

Διάγραμμα (5.4)

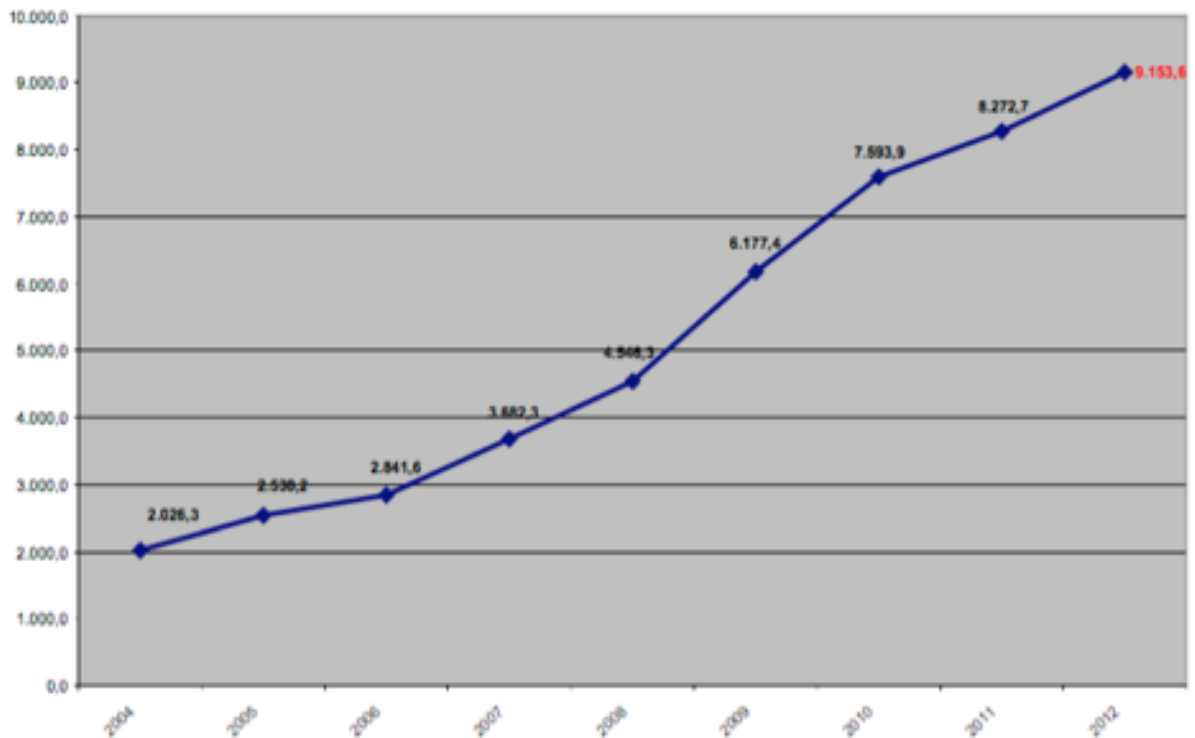

Πηγή: Στατιστική υπηρεσία Ρωσικής Ομοσπονδίας 2014

Ακολουθώντας την ίδια πορεία με το μέσο μηνιαίο μισθό και η μέση μηνιαία σύνταξη, όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα (4.6), έχει αυξηθεί προοδευτικά από το 2004 μέχρι το 2012. Από τα επίπεδα των 2.026,3 ρουβλιών αυξήθηκε στα 9.153,6 ρούβλια, δηλαδή μία αύξηση σχεδόν 5 φορές. Ο αριθμός των συνταξιούχων υπολογίζεται στους 40,5 εκατομμύρια, ενώ ο αριθμός που ζουν κάτω από το χαμηλότερο δυνατό επίπεδο διαβίωσης στα 16 εκατομμύρια άτομα, δηλαδή με 7.500 ρούβλια/μήνα, περίπου 163 ευρώ (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2014).

Διάγραμμα (6.4)

ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΕΣΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ

Πηγή: Στατιστική υπηρεσία Ρωσικής Ομοσπονδίας 2014

Οι χαμηλότεροι μισθοί καταγράφονται στους τομείς της αγροτικής παραγωγής, στην υφαντουργία, στην παραγωγή δερμάτων και προϊόντων αυτών με διαφορά που κυμαίνεται από 47%-53% από τον μέσο όρο. Στοιχεία του Ο.Ο.Σ.Α. αναφέρουν ότι η παραγωγικότητα της Ρωσικής οικονομίας βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα, σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες του, γεγονός που συνιστά ένα από τα σημαντικά προβλήματα της οικονομίας της χώρας (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2014).

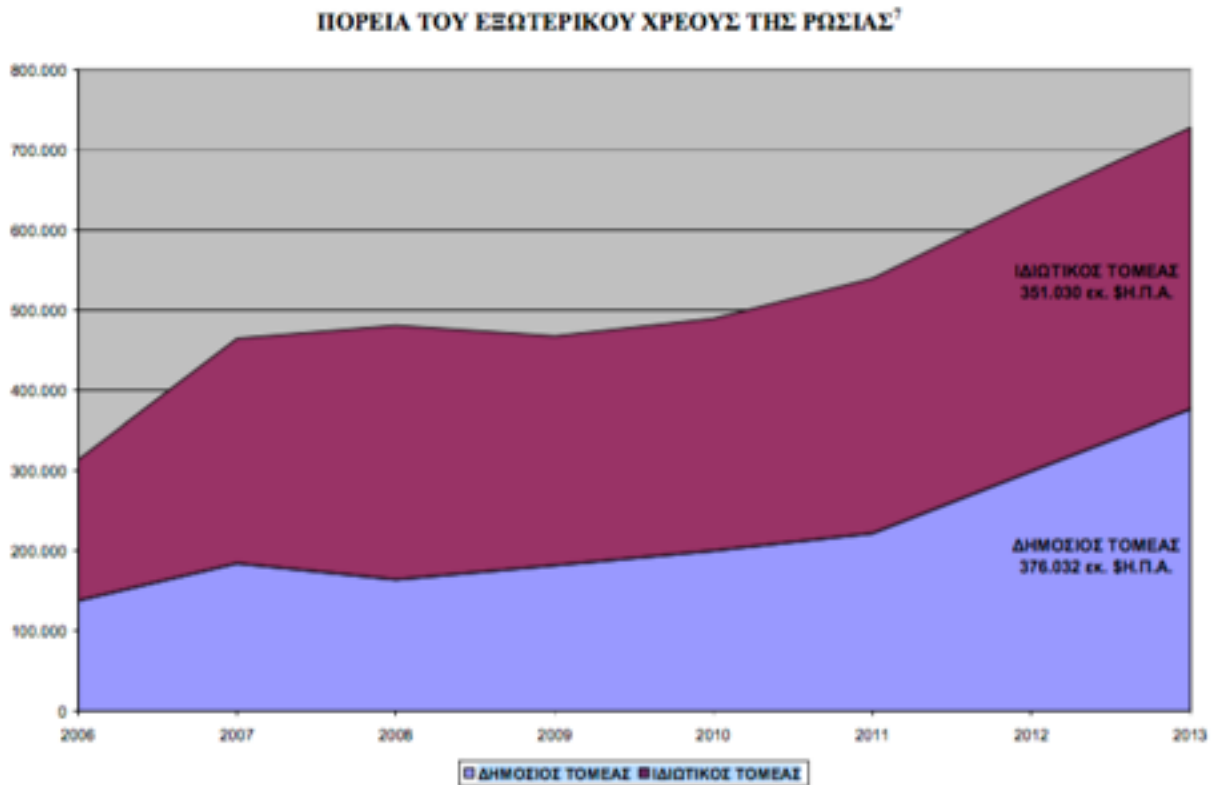
4.3.5 Εξωτερικό χρέος

Το 2013 παρατηρείται εκ νέου αύξηση του εξωτερικού χρέους, με χαμηλότερο ρυθμό όμως από αυτό του 2012. Το σύνολο του ανέρχεται στα 727 δις \$ κι επιμερίζεται σε 351 δις \$ σε χρέος του ιδιωτικού τομέα ενώ το υπόλοιπο 376 δις \$ ανήκει στον δημόσιο τομέα. Με βάση το παρακάτω διάγραμμα παρατηρούμε την αυξητική του τάση από το 2006 μέχρι και το 2013, που διαθέτουμε στοιχεία, σύμφωνα με την Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας.

Σημειώνεται ότι ενώ το 2006 το σύνολο του εξωτερικού χρέους, ιδιωτικό και δημόσιο ήταν περίπου 313.176 δις \$ το 2013 ανέρχεται στα 727.062 δις \$, δηλαδή σχεδόν διπλασιάζεται, όπως αυτό φαίνεται στο διάγραμμα (7.4). Επιπλέον επισημαίνεται ότι η Ρωσία έχει εξοφλήσει στο ακέραιο το χρέος της προς τη Λέσχη των Παρισίων³.

³ Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα – Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, <http://www.agora.mfa.-gr/russia> σελ. 22 Ιούλιος 2014). - Το Club de Paris, όπως είναι παγκοσμίως γνωστό, ιδρύθηκε το Μάη του 1956 και στην πρώτη συνάντηση των μελών του εξετάστηκε η αίτηση της κυβέρνησης της Αργεντινής για ρύθμιση του εξωτερικού της χρέους. Από τότε η Λέσχη των Παρισίων έχει καταλήξει σε 422 συμφωνίες με 88 διαφορετικές χώρες για την αναδιάρθρωση εξωτερικού χρέους συνολικής αξίας 553 δις δολαρίων ΗΠΑ, με τελευταία σημαντική συμφωνία πάλι με την Αργεντινή για συνολικό χρέος 10 δις ευρώ προς τους πιστωτές της, τον Μάιο του 2014. Αρχικά η λέσχη αποτελούνταν από έντεκα χώρες, ενώ σήμερα συμμετέχουν οι εξής δεκαεπτά: Γερμανία, Αυστραλία, Αυστρία, Βέλγιο, Καναδάς, Δανία, Ισπανία, Ηνωμένες Πολιτείες, Φιλανδία, Γαλλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Ιαπωνία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ρωσία, Σουηδία, Ελβετία. Η Λέσχη έχει την έδρα της στο Παρίσι, ενώ στις μηνιαίες συνεδριάσεις της, εκτός των δεκαεπτά μελών της, συμμετέχουν και εκπρόσωποι του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), της Παγκόσμιας Τράπεζας, της Διάσκεψης του ΟΗΕ για το Εμπόριο, και άλλων παγκόσμιων, ή περιφερειακών οργανισμών. (<http://www.fortunegreece.com/article/ti-ine-perifimi-leschi-ton-prou-epanilthe-sto-proskinio/>)

Διάγραμμα (7.4)

Πηγή:Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας 2014

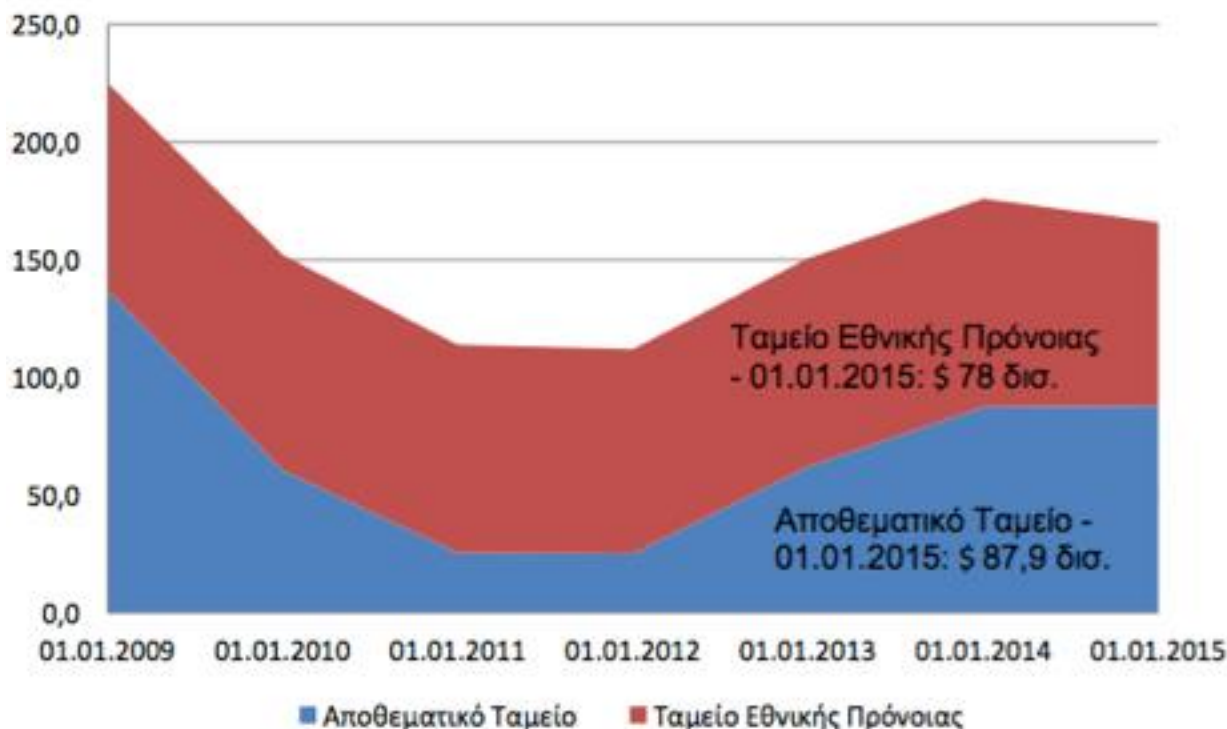
Επίσης έχει εξοφλήσει και το μεγαλύτερο μέρος του χρέους που διαδέχθηκε την Σοβιετική Ένωση, εξαιρουμένου ένα ποσό 2-3 δις \$ για το οποίο έχει διαπραγματευτεί και αποπληρώνει μέσω της δωρεάν εξαγωγής αγαθών. Τέλος το σύνολο του εξωτερικού χρέους αποτελεί μόνο το 31,9% του ΑΕΠ της χώρας. Το ύψος του Ρωσικού χρέους δεν είναι ανησυχητικό, εάν αναλογιστούμε την ύπαρξη των αποθεματικών ταμείων. Ωστόσο η ύπαρξη του ιδιωτικού χρέους στον ποσό των 338,7 δις \$, περίπου 16,9% ως ποσοστό του ΑΕΠ, υπό προϋποθέσεις, μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα στην εξυπηρέτηση του (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2014).

4.3.6 Αποθεματικό Ταμείο και Ταμείο Εθνικής Πρόνοιας

Το 2008 το τότε Ταμείο Σταθερότητας διασπάστηκε στο Αποθεματικό Ταμείο και το Ταμείο Εθνικής Πρόνοιας. Τα ταμεία αυτά περιλαμβάνουν χρήματα που προέρχονται από φόρους στην παραγωγή πετρελαίου, φυσικού αερίου καθώς και εξαγωγικούς δασμούς σε αυτά τα προϊόντα. Τα έσοδα από το Αποθεματικό Ταμείο επενδύονται σε χαμηλής απόδοσης χρεόγραφα, τα οποία ένα κριθεί απαραίτητο συμπληρώνουν τα έσοδα του προϋπολογισμού από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο. Αντίθετα, τα έσοδα που προέρχονται από το Ταμείο Εθνικής Πρόνοιας, επενδύονται σε χρεόγραφα υψηλότερου ρίσκου και απόδοσης και χρησιμοποιούνται σε δαπάνες του προϋπολογισμού. Οι δαπάνες αυτές δρουν συμπληρωματικά των εθελοντικών συνταξιοδοτικών προγραμμάτων των πολιτών καθώς επίσης και στην διατήρηση της ισορροπίας του Ταμείου Συντάξεων. Η αναλογία των ξένων νομισμάτων σε αυτά τα δυο ταμεία δεν ξεπερνά το 45% σε \$, 45% ευρώ και 10% GBP. Σύμφωνα με στοιχεία την 01/01/2014 το Αποθεματικό Ταμείο έφτασε τα 2.859,7 δις ρούβλια ενώ το Ταμείο Εθνικής Πρόνοιας αντίστοιχα τα 2.900,6 δις ρούβλια (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2014). Την 01.01.2015 τα διεθνή αποθέματα ανέρχονταν σε 386,2 δις \$ ΗΠΑ, μειωμένα κατά 24,3% σε σχέση με το προηγούμενο έτος (01.01.2014: 510,5 δις \$ ΗΠΑ). Στο παρακάτω διάγραμμα (8.4) βλέπουμε την πορεία των διαθέσιμων κεφαλαίων από την 01/01/2009 μέχρι και 01/01/2015 (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2015).

Διάγραμμα (8.4)

Εξέλιξη Αποθεματικού Ταμείου & Ταμείου Εθνικής Πρόνοιας, 2009-2014

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών Ρωσικής Ομοσπονδίας 2015

Την 01.01.2015 οι πόροι του Ταμείου Εθνικής Πρόνοιας ανέρχονταν σε 4.388,1 δις ρούβλια (78 δις δολάρια ΗΠΑ), που αντιστοιχούν στο 6% του ρωσικού ΑΕΠ. Τα διεθνή αποθέματα της Ρωσίας μειώθηκαν σημαντικά εντός του 2014, κυρίως λόγω των συχνών παρεμβάσεων της Κεντρικής Τράπεζας για τη στήριξη του εγχώριου νομίσματος (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2015).

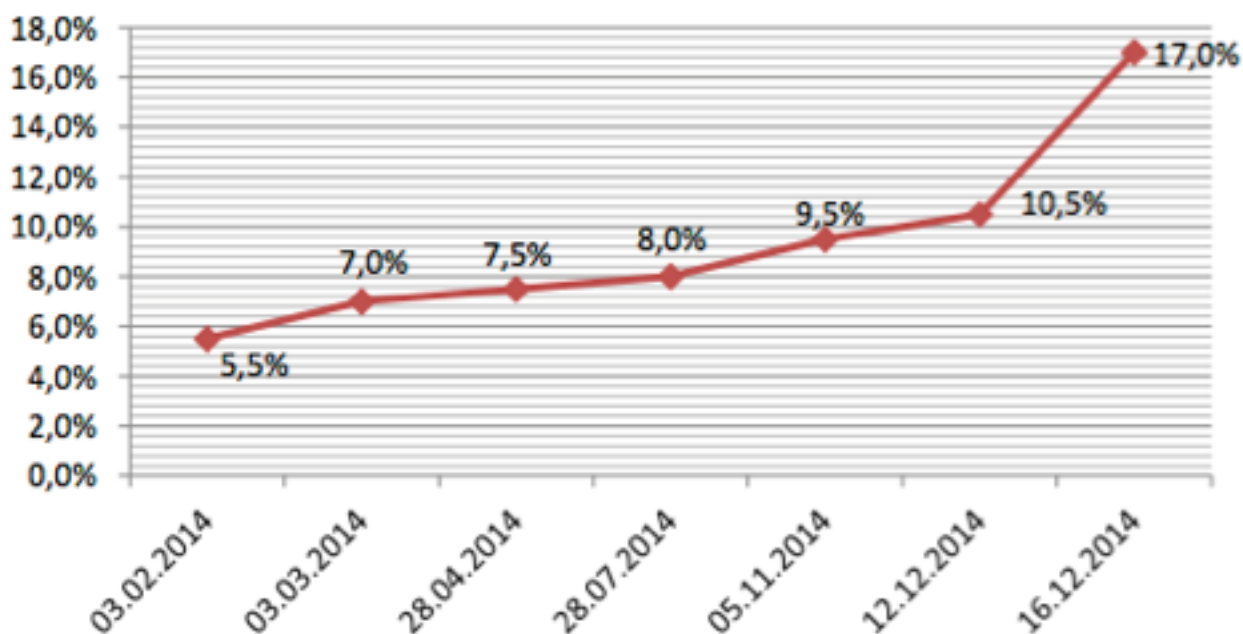
4.3.7 Επιτόκιο

Κατά το 2014, οι ασφυκτικές πιέσεις που δέχθηκε το ρωσικό νόμισμα, ανάγκασαν την Κεντρική Τράπεζα της χώρας να προσφύγει επανειλημμένως στη δυναμική αξιοποίηση του δημοσιονομικού μέσου της παρέμβασης στο επιτόκιο. Έτσι, κατά τη διάρκεια του έτους, το βασικό επιτόκιο αυξήθηκε από 5,5% (03.02.2014) σε 17% (16.12.2014), όπως αυτό

διαφαίνεται στο διάγραμμα (9.4). Οι παρεμβάσεις της Κεντρικής Τράπεζας αποσκοπούσαν στη στήριξη του εγχώριου νομίσιματος ενάντια στη ραγδαία διολίσθηση που κατέγραψε κατά τη διάρκεια του έτους και ιδιαίτερα το τελευταίο τρίμηνο. Εξασφαλίζοντας υψηλή απόδοση στις καταθέσεις, η Κεντρική Τράπεζα επιχείρησε να καταστήσει το ρούβλι πιο ελκυστικό και να ανακόψει τη πορεία διολίσθησης του. Ταυτόχρονα η υψηλή απόδοση των καταθέσεων αποσκοπούσε να ανακόψει, ή και να αντιστρέψει, την πορεία φυγής κεφαλαίων προσφέροντας κίνητρα για την παραμονή τους. Το μόνο ισχυρότερο δημοσιονομικό μέσο για την αποτροπή της φυγής κεφαλαίων στο εξωτερικό θα ήταν η υιοθέτηση νομικής ρύθμισης για την απαγόρευση εξόδου κεφαλαίων, αλλά η Κεντρική Τράπεζα με την απόφαση της αυτή κατέστησε σαφές ότι επιλέγει την οδό της πειθούς σε αντίθεση προς την οδό του εξαναγκασμού.

Διάγραμμα (9.4)

Πορεία βασικού επιτοκίου κατά το 2014

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας 2015

Ωστόσο, τα υψηλά επιτόκια δρουν αποτρεπτικά στην ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας, τη στιγμή κατά την οποία η οικονομία χρειάζεται τόνωση. Φαίνεται, όμως, ότι κατά τη δεδομένη στιγμή, η Κεντρική Τράπεζα έθεσε ως απόλυτη προτεραιότητα τη

διασφάλιση της νομισματικής σταθερότητας, μεταθέτοντας το ζήτημα της οικονομικής ανάπτυξης στο μέλλον. Σημειώνεται ότι το “βασικό επιτόκιο” αποτελεί στην πράξη το επιτόκιο βάσει του οποίου οι τράπεζες δανείζονται από την Κεντρική Τράπεζα βραχυπρόθεσμα διαπραγματεύσιμα δάνεια 1 εβδομάδας. Από την άλλη πλευρά, το “επιτόκιο αναχρηματοδότησης” της Κεντρικής Τράπεζας, το οποίο παρέμεινε στο 8,25% το 2014, έχει εδώ και καιρό χάσει στη πράξη την σημασία του ως το επιτόκιο δανεισμού στην διατραπεζική αγορά. Ο ρόλος του είναι μόνο κατατοπιστικός και ουσιαστικά χρησιμοποιείται πλέον μόνο για τον υπολογισμό τόκων υπερημερίας, ποινών, επιδοτήσεων κλπ που προκύπτουν από το νόμο (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2015).

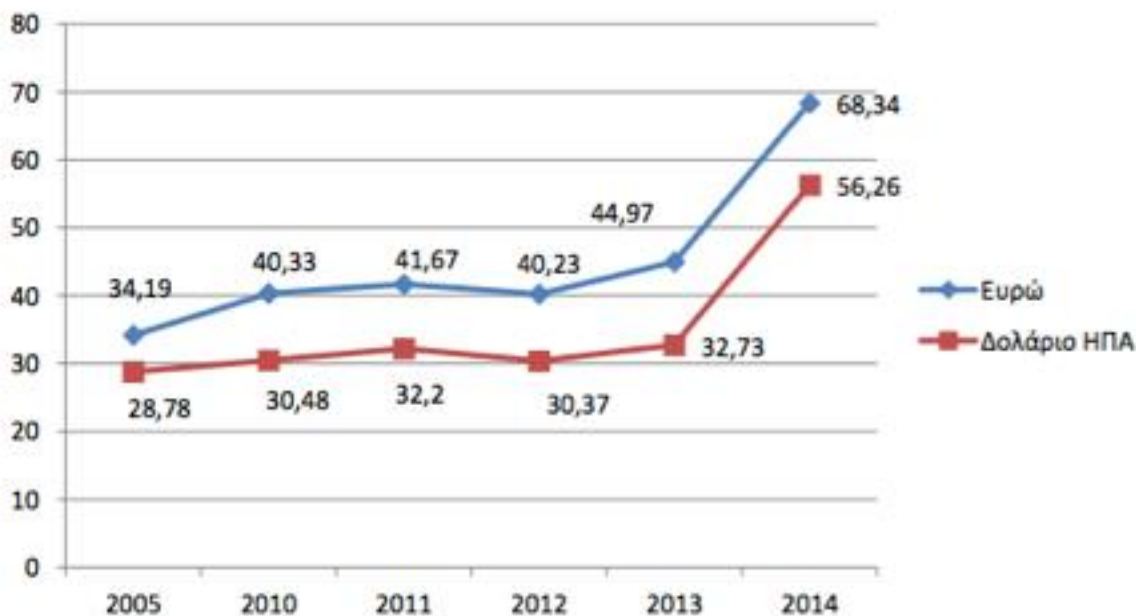
4.3.8 Συναλλαγματική ισοτιμία

Παρά τις αυξημένες παρεμβάσεις της Κεντρικής Τράπεζας στην εσωτερική αγορά συναλλάγματος καθ’ όλη τη διάρκεια του 2014, το ρωσικό νόμισμα δέχθηκε σημαντικότερες πιέσεις κατά τη διάρκεια του έτους και ιδιαίτερα το τελευταίο τρίμηνο. Οι λόγοι πίσω από τις πιέσεις αυτές ήταν η απότομη πτώση της τιμής του πετρελαίου, η στασιμότητα της Ρωσικής οικονομίας και οι συνεχιζόμενες γεωπολιτικές εντάσεις, οι οποίες είχαν ως συνέπεια την επιβολή δυτικών κυρώσεων κατά της Ρωσίας. Η μέση ετήσια συναλλαγματική ισοτιμία του ρουβλίου με το αμερικανικό δολάριο το 2014 ανήλθε στα 38,6 ρούβλια/\$ ΗΠΑ (2013: 31,9 ρούβλια/\$ ΗΠΑ) και με το ευρώ στα 50,9 ρούβλια/ευρώ (2013: 42,4 ρούβλια/ευρώ). Ωστόσο, οι τιμές που καταγράφηκαν στο τέλος του έτους, δείχνουν τη σημαντικότερη υποτίμηση που υπέστη το ρούβλι, η ισοτιμία του οποίου διαμορφώθηκε στα 56,26 ρούβλια/\$ ΗΠΑ και 68,14 ρούβλια/ευρώ. Μέσα στο 2014, η Κεντρική Τράπεζα δαπάνησε πάνω από 80 δις δολάρια ΗΠΑ (περίπου 5% του ΑΕΠ) από τα συναλλαγματικά της αποθέματα για να στηρίξει το ρούβλι.

Στο παρακάτω διάγραμμα (10.4) διαφαίνεται η ισοτιμία ρουβλίου/\$ και ρουβλίου/ευρώ από το 2005 μέχρι και το 2015. Παρατηρούμε μια σταθεροποιητική τάση μέχρι το 2013 ενώ το 2014 απότομη άνοδο της αξίας του δολαρίου και του ευρώ, έναντι του ρωσικού νομίσματος (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2015).

Διάγραμμα (10.4)

Πορεία συναλλαγματικής ισοτιμίας ρουβλίου έναντι Ευρώ και Δολαρίου ΗΠΑ, 2005-2014
(τιμές στο τέλος κάθε έτους)

Πηγή: Στατιστική υπηρεσία Ρωσικής Ομοσπονδίας 2015

Στις 10 Νοεμβρίου 2014, ωστόσο, η Κεντρική Τράπεζα πραγματοποίησε ένα σημαντικό βήμα προς την ελεύθερη διαπραγμάτευση του ρουβλίου, η οποία πρόκειται να εφαρμοστεί από το 2015, εγκαταλείποντας την πρακτική των απεριόριστων παρεμβάσεων στην αγορά συναλλάγματος για τη στήριξη του νομίσματος. Από εκείνη τη στιγμή, η Κεντρική Τράπεζα αποφάσισε να μην διαθέτει πάνω από 350 εκατομμύρια δολάρια ημερησίως για να αγοράζει ρούβλια, ενώ το προηγούμενο διάστημα οι ημερήσιες πωλήσεις ξένου νομίσματος άγγιζαν ακόμα και τα 3 δις δολάρια. Ενδεικτικά σημειώνεται, ότι εντός του Οκτωβρίου του 2014, η Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας ξόδεψε πάνω από 30 δις δολάρια για να σταματήσει την πτώση της αξίας του νομίσματος.

4.4 Η τρέχουσα οικονομική κατάσταση

4.4.1 Εξωτερικοί παράγοντες

Εκτός από τους διαρθρωτικούς παράγοντες, η τρέχουσα οικονομική κατάσταση επηρεάζεται από ένα συνδυασμό δύο αμοιβαίων επιβαρυντικών εξωτερικών εξελίξεων.

1) Η πτώση των τιμών πετρελαιο και φυσικού αερίου

Το 2014 η τιμή του αργού πετρελαίου κατέρρευσε από τα 100\$/βαρέλι και πλέον που βρισκόταν στα 55\$/βαρέλι περίπου. Σε αυτό βοήθησαν η αύξηση της παραγωγής στις ΗΠΑ και η χαμηλή ζήτηση (Russell, 2015). Ως φυσικό επακόλουθο κι επειδή οι τιμές του φυσικού αερίου συνδέονται με τις τιμές του πετρελαίου, σε ορισμένες συμβάσεις προμηθειών, μειώθηκαν επίσης. Το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο αποτελούν το 70% περίπου των εξαγωγών της Ρωσίας και το 50% του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού. Οι επιπτώσεις στην ευρύτερη οικονομία είναι σοβαρές δεδομένου ότι πολλοί άλλοι τομείς εξαρτώνται από τη βιομηχανία πετρελαιο και φυσικού αερίου, όπως για παράδειγμα οι αγορές αγαθών και υπηρεσιών καθώς και οι επενδύσεις.

2) Οι οικονομικές κυρώσεις

Οι πρώτες οικονομικές κυρώσεις κατά της Ρωσίας τέθηκαν τον Μάρτιο του 2014, μετά την προσάρτηση της Κριμαίας και σταδιακά εντάθηκαν κατά τη διάρκεια του έτους. Χώρες που συμμετείχαν σε αυτούς τους περιορισμούς ήταν οι χώρες της Ε.Ε., οι Η.Π.Α., ο Καναδάς, η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία και η Ιαπωνία. Τα περιοριστικά μέτρα περιλαμβάνουν.

- πάγωμα των περιουσιακών στοιχείων φυσικών προσώπων κι επιχειρήσεων που στηρίζουν την Ρωσική ηγεσία.
- περιορισμένη πρόσβαση για τις κύριες ρωσικές τράπεζες και επιχειρήσεις στον

τομέα της ενέργειας και της άμυνας στις χρηματοπιστωτικές αγορές των Η.Π.Α. και της Ε.Ε..

την απαγόρευση των εξαγωγών όσον αφορά την τεχνολογία και τον εξοπλισμό που χρησιμεύουν στον τομέα της άμυνας και της ενέργειας.

Η Ρωσία ανταπέδωσε τις κυρώσεις και τον Αύγουστο του 2014 απαγόρευσε τις εισαγωγές γεωργικών και μεταποιημένων προϊόντων από τις δυτικές χώρες. Η περιορισμένη πρόσβαση των Ρωσικών επιχειρήσεων στις δυτικές χρηματοπιστωτικές αγορές, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα, τις καθιστά ευάλωτες τόσο για την χρηματοδότηση νέων επενδύσεων όσο και για την εξυπηρέτηση του εταιρικού τους χρέους. Ταυτόχρονα η περιορισμένη πρόσβαση σε καινοτόμες τεχνολογίες εξόρυξης έχει οδηγήσει πολλά επενδυτικά σχήματα ρωσικών και δυτικών εταιρειών πετρελαίου να ανασταλούν (πχ Gazprom Neft/Shell, Rosneft/ExxonMobil, Lukoil/Total) (Russell, 2015), επηρεάζοντας μακροπρόθεσμα τις Ρωσικές επιχειρήσεις να αξιοποιήσουν μη συμβατικές πηγές, όταν τα αποθέματα θα έχουν εξαντληθεί. Το Νοέμβριο του 2014, η συνολική επίπτωση της μείωσης των τιμών του πετρελαίου και φυσικού αερίου καθώς και των οικονομικών κυρώσεων που είχαν επιβληθεί, σύμφωνα με τον υπουργό οικονομικών Anton Siluanov υπολογίζεται σε 130-140\$ δισεκατομμύρια ετησίως περίπου 7% του ΑΕΠ. Αυτό αναλύεται ως εξής, 90-100\$ δισεκατομμύρια από την μείωση εσόδων από το πετρέλαιο-με βάση τιμές 80\$/βαρέλι- και 40\$ δισεκατομμύρια από τις κυρώσεις (Russell, 2015).

4.4.2 Η Ρωσία έχει τεράστιο ορυκτό πλούτο

Η Ρωσία είναι από τις πιο πλούσιες χώρες σε φυσικούς πόρους στον κόσμο. Το 2005 η Παγκόσμια Τράπεζα (Russell, 2015), έθεσε την χώρα στην πρώτη θέση από πλευράς συνολικής αξίας του υπεδάφους της, περιλαμβάνοντας πετρέλαιο, φυσικό αέριο, άνθρακα και φυσικά άλατα. Μια πιο πρόσφατη εκτίμηση τοποθετεί την αξία τους σε 75,7\$ τρισεκατομμύρια δολάρια, πάλι στην πρώτη θέση.

Εκτός όμως από το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και τον άνθρακα, το ρωσικό έδαφος είναι

πολύ πλούσιο σε μεταλλεύματα και ορυκτά καθώς βρίσκεται στις πρώτες θέσεις παγκοσμίως στα αποθέματα ανόργανων συστατικών όπως σίδηρος, αλουμίνιο, τιτάνιο, νικέλιο, πλατίνα, χρυσό και διαμάντια (Russell, 2015).

Σε πολλές περιπτώσεις, η χώρα αποτελεί τον κυριότερο παραγωγό και εξαγωγέα παγκοσμίως. Οι εξαγωγές εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την εξαγωγή τέτοιων προϊόντων. Η Ρωσία διαθέτει το 1/5 της παγκόσμιας παραγωγής νικελίου και κοβαλτίου. Το μερίδιο της μεταλλουργίας στο Ρωσικό ΑΕΠ φτάνει περίπου το 5%. Ο τομέας καλύπτει το 17% της συνολικής βιομηχανικής παραγωγής και το 14,2% των συνολικών εξαγωγών. Και σε αυτές τις περιπτώσεις η παραγωγή ελέγχεται από λίγους. Αξίζει να σημειωθεί ότι η εταιρεία Almazly Rossii-Sakha ελέγχει το 25% της παγκόσμιας παραγωγής διαμαντιών, η Norilsk Nickel το 30% της παραγωγής νικελίου και το 40% της πλατίνας, ενώ η Russian Aluminium το 12-13% της παγκόσμιας παραγωγής αλουμινίου. Όσον αφορά στη κατηγορία των μη μεταλλικών ορυκτών που χρησιμοποιούνται στις κατασκευές, η παραγωγή σημείωσε πτώση κατά 2,9% το 2013. Η παραγωγή άμμου μειώθηκε κατά 4,5%, χαλκιού και άλλων πετρών κατά 2,8%. Οι εισαγωγές της εν λόγω κατηγορίας αυξηθήκαν το 2013 κατά 6% φτάνοντας σε ποσότητα τα 18,1 κ.μ. δηλαδή το 4,4% της εγχώριας αγοράς (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2014).

Εκτιμάται ότι η Ρωσία διαθέτει προς στιγμή διαπιστωμένα αποθέματα πετρελαίου που ανέρχονται στο 5% των παγκόσμιων αποθεμάτων, όμως τα πραγματικά είναι πολύ μεγαλύτερα. Το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής του ρωσικού πετρελαίου προέρχεται από τις περιφέρειες του Βόλγα και των Ουραλίων με ποσοστά που ανέρχονται σε 21,2% και 60,8% αντίστοιχα επί του συνόλου. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία του Υπουργείου Ενέργειας της Ρωσικής Ομοσπονδίας, η παραγωγή πετρελαίου για το 2013 ανήλθε στους 523,3 εκατομμύρια τόνους, ενώ για το 2012 ήταν 518,1 εκατομμύρια τόνοι αντίστοιχα. Οι εξαγωγές ανήλθαν στους 235 εκατομμύρια τόνους, μειωμένη από το προηγούμενο έτος κατά 2%. Η μέση τιμή Urals το 2013 ήταν 107,88\$/βαρέλι, μειωμένη κατά 2,4%. Μεγαλύτερος παραγωγός είναι η εταιρεία ROSNEFT με μερίδιο 36,8% επί συνόλου της αγοράς. Επίσης τα αποθέματα σε φυσικό αέριο ανέρχονται περίπου σε 48 τρις κ.μ. κάτι παραπάνω από το 1/3 των παγκόσμιων αποθεμάτων.

Το 2013 η παραγωγή φυσικού αερίου αυξήθηκε ελαφρά κατά 2,1% σε σχέση με το προηγούμενο έτος και ανήλθε στα 668 δις κ.μ. από 653 δις κ.μ. Οι εξαγωγές ανήλθαν στα

196 δις κ.μ. από 178,2 δις κ.μ. το 2012 αυξημένες κατά 29,3%. Η αύξηση αυτή οφείλεται στην μεγαλύτερη ζήτηση από την Ευρώπη και λιγότερο προς τις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες, στις οποίες παρατηρήθηκε μια μείωση της ζήτησης. Οι χώρες της Ευρώπης με τη μεγαλύτερη ζήτηση για το 2013 είναι η Γερμανία με 41 δις κ.μ., Η Ιταλία με 25,3 κ.μ. και το Ηνωμένο Βασίλειο με 16,6 κ.μ..

Η μεγαλύτερη εταιρεία παραγωγής και διακίνησης φυσικού αερίου είναι η GAZPROM κατέχοντας το 72% των εγχώριων και το 17% των παγκόσμιων αποθεμάτων, περίπου 35,1 τρις κ.μ. με εκτιμήσεις 31/12/2014 (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2015). Για το 2013 η εταιρεία παρήγαγε 487,4 δις κ.μ. φυσικού αερίου διαθέτοντας τα 228,1 δις κ.μ. στην εγχώρια αγορά ενώ τα υπόλοιπα 259,3 δις κ.μ. εξήγαγε σε τρίτες χώρες. Τα συνολικά έσοδα από πωλήσεις ανήλθαν στα 5,24 τρις ρούβλια περίπου 164,4 δις \$, ενώ αξιοσημείωτο είναι ότι η τιμή διάθεσης στο εξωτερικό είναι 3-4 φορές υψηλότερη από το εσωτερικό.

Εκτός από τις μεγάλες ποσότητες παραγωγής και εξαγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου, η Ρωσία παράγει επίσης και μεγάλες ποσότητες άνθρακα με αυτή να υπολογίζεται για το 2013 στους 352 εκατομμύρια τόνους από 354 εκατομμύρια τόνους το 2012. Από αυτούς εξήχθησαν οι 141,1 εκατομμύρια τόνοι. Η παραγωγή σιδήρου ανήλθε το 2013 στους 102 εκατομμύρια τόνους, σημειώνοντας αύξηση κατά 4,2%. Επίσης παρήχθη χυτοσίδηρος 50 εκατομμύρια τόνοι, χάλυβας 68,8 εκατομμύρια τόνοι, σωλήνες από χάλυβα 10 εκατομμυριατόνοι, σύρμα 145,8 χιλιάδες τόνοι (Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, 2014).

Οι φυσικοί πόροι έχουν αποφέρει στη Ρωσία οικονομικό πλούτο. Οι εκτιμήσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας από την ενοικίαση των φυσικών πόρων, υπολογίζοντας το κόστος μείον την αξία παραγωγής, συνέβαλε περίπου στο 18,7% του ΑΕΠ το 2012 και συγκεκριμένα 13,9% του πετρελαίου και 2,3% του φυσικού αερίου (Russell, 2015). Αντίστοιχα οι εξαγωγές ήταν εξίσου σημαντικές καθώς το 2013 το 68% αυτών προερχόταν από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο , δηλαδή 21% προϊόντων πετρελαίου, 33% πετρέλαιο και 14% φυσικό αέριο (Russell, 2015). Εξαγωγές μετάλλων και πολύτιμων λίθων αποτελούσαν ένα επιπλέον 11,1%. Επιπλέον το πετρέλαιο και σε μικρότερο βαθμό το φυσικό αέριο, συνεισφέρουν περίπου το 50% του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού (Russell, 2015) .

Έτσι τόσο οι υψηλές τιμές του πετρελαίου, οι οποίες τετραπλασιάστηκαν από το 2000 μέχρι το 2007, και η αύξηση της παραγωγής που από 6 εκατομμύρια βαρέλια ημερησίως το 1996

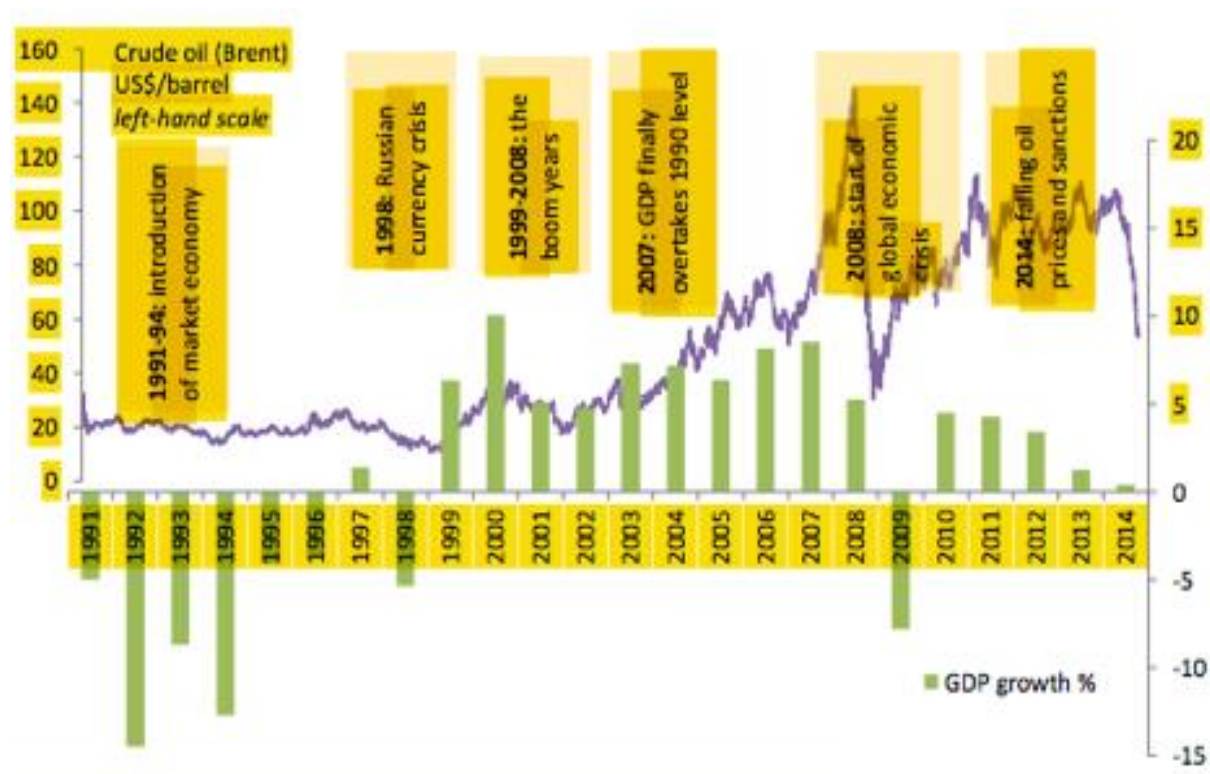
ανήλθε στα 10 εκατομμύρια το 2013 (Russell, 2015), οδήγησαν τη Ρωσική οικονομία σε ανάκαμψη. Ο πλούτος των φυσικών πόρων δεν πλούτισε μόνο τους Ρώσους ολιγάρχες, τέσσερις συγκαταλέγονται στους πρώτους 100 στη λίστα Forbes (Russell, 2015) οι οποίοι δημιούργησαν την περιουσία τους από πωλήσεις πετρελαίου, φυσικού αερίου και μετάλλων, αλλά και του μέσου Ρώσου που το βιοτικό του επίπεδο διπλασιάστηκε την περίοδο 2003-2013.

4.5 Ο κίνδυνος εξάρτησης από τους φυσικούς πόρους

Η εξάρτηση από τους φυσικούς πόρους μπορεί να είναι εξίσου επικίνδυνη. Το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο με την δημιουργία πλούτου που παρέχουν στη Ρωσική οικονομία, καθιστούν ευκολότερο για την κυβέρνηση να αποφεύγει τη διενέργεια οικονομικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων που είναι απαραίτητες για τον εκσυγχρονισμό της χώρας. Χωρίς τις απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις η χώρα ρισκάρει να “φαίνεται” πλούσια, όπως άλλες πετρελαϊκές χώρες όπως η Σαουδική Αραβία και λιγότερο ανταγωνιστική όπως οι υπόλοιπες αναδύομενες χώρες των BRICS. Το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο θα εκλείψουν κάποια στιγμή. Υπάρχουν ενδείξεις ότι τα σημερινά επίπεδα παραγωγής δεν είναι βιώσιμα, λόγω της έλλειψης επενδύσεων σε νέα αποθέματα. Πολλά από αυτά βρίσκονται σε γεωγραφικά απομακρυσμένες περιοχές, κάνοντας την εξόρυξη τους τεχνικά δύσκολη. Επίσης με τις τιμές σε υψηλά επίπεδα δεν μπορεί να απασχοληθεί μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού (Russell, 2015) . Το χειρότερο από όλα είναι ότι η Ρωσική οικονομία είναι δέσμια της τρέχουσας οικονομικής κατάστασης και στο έλεος των παγκόσμιων τιμών του πετρελαίου. Μπορεί να γίνει εύκολα η σύγκριση των τιμών του πετρελαίου με την αυξητική τάση του ρωσικού ΑΕΠ στον ακόλουθο διάγραμμα (11.4) .

Διάγραμμα (11.4)

Βασικές ημερομηνίες στη ρωσική οικονομική ιστορία σε σχέση με την αύξηση του ΑΕΠ/ τιμές του πετρελαίου

Πηγή: IHS Connect (GDP) US Energy Information Administration (oil) 2015

Εκτός από τον τομέα της ενέργειας που ανθεί, η οικονομική κατάσταση ήταν λιγότερο ενθαρρυντική, όχι μόνο κατά την διάρκεια της τρέχουσας κρίσης. Για παράδειγμα η μεταποίηση έχει μειωθεί κατά 10% από το 2003. Το 2013 τα βιομηχανικά προϊόντα αποτελούσαν μόνο το 17% των Ρωσικών εξαγωγών, σε σύγκριση με άλλες οικονομίες όπως η γερμανική με εξαγωγές 73%, η Πολωνία με 77% και η Νότια Κορέα με 86% (Russell, 2015).

Οι Ρώσοι ηγέτες έχουν επανειλημμένα επισημάνει αυτούς τους κινδύνους. Σε ένα άρθρο που κυκλοφόρησε το 2009 με τίτλο Go Russia, ο Πρόεδρος Μεντβέντεφ, ανέφερε ότι η χώρα έχει πρωτόγονη οικονομία με την εξευτελιστική εξάρτηση της από τις πρώτες ύλες. Τα Ρωσικά προϊόντα χαρακτηρίζονται από την χαμηλή ανταγωνιστικότητά τους (Russell, 2015).

4.4 Ανακεφαλαίωση

Στο τέταρτο κεφάλαιο έγινε μια συνοπτική περιγραφή της ρωσικής οικονομίας, η πολιτική της σταθερότητα συνέβαλε στην οικονομική της ανάπτυξη και η ανάλυση βασικών οικονομικών δεικτών , όπως του ΑΕΠ, της ανεργίας, του πληθωρισμού, του εισοδήματος, του εξωτερικού χρέους, η δημιουργία αποθεματικού ταμείου και ταμείου εθνικής πρόνοιας, η πορεία του βασικού επιτοκίου και η συναλλαγματική ισοτιμία ρουβλιού με δολάριο \$ και ευρώ. Στη συνέχεια αναλύσαμε την τρέχουσα οικονομική κατάσταση της χώρας, τους εξωτερικούς παράγοντες που την επηρεάζουν όπως η πτώση των τιμών πετρελαίου, φυσικού αερίου και οι οικονομικές κυρώσεις. Τέλος, γίνεται ανάλυση του ορυκτού πλούτου και ο κίνδυνος εξάρτησης της Ρωσίας από τους φυσικούς πόρους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μελέτη του “φαινομένου της κατάρτας των πόρων” στη ρωσική οικονομία, τονίζει τις προοπτικές της Ρωσία για οικονομική ανάπτυξη σε μια βιώσιμη βάση. Η μελέτη του “φαινομένου της κατάρτας των πόρων” προέκυψε όταν υπήρξε μια έντονη συζήτηση μεταξύ των οικονομολόγων σχετικά με τις αιτίες καθώς και για τις ερμηνείες για την αντιμετώπιση αυτών των οικονομικών φαινομένων από το 1950. Αυτή η συζήτηση είχε κυρίως θεωρητική τάση και όχι εμπειρικά στοιχεία. Η θετική συσχέτιση του “φαινομένου της κατάρτας των πόρων” και η μικρότερη αύξηση του ΑΕΠ αποδείχθηκε από τους Jeffrey D. Sachs και Andrew M. Warner στο 1995. Κατά τη μελέτη τους με τίτλο: “Αφθονία Φυσικών Πόρων και οικονομική ανάπτυξη” αποδείχθηκε ο συσχετισμός μεταξύ των φυσικών πόρων και της οικονομικής ανάπτυξης. Η ισχυρή απόδειξη ήρθε από το γεγονός ότι το δείγμα περιελάμβανε 97 αναπτυσσόμενες χώρες και για χρονικό διάστημα 20 ετών από 1970-1989 (Sachs και Warner, 1995, σελ. 3).

Η μελέτη του “φαινομένου της κατάρτας των πόρων” και της “Ολλανδικής Ασθένειας” στη Ρωσική οικονομία αποκαλύπτει ότι η Ρωσία βρίσκεται αντιμέτωπη με μια πρόκληση για τη βιωσιμότητα του παραγωγικού και οικονομικού μοντέλου, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Η ανάλυση των μακροοικονομικών θεμελιωδών αποκαλύπτει ότι η εκδήλωση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης ήταν μια σημείο καμπής για τις προοπτικές της ρωσικής οικονομίας. Επιπλέον, η επιβολή κυρώσεων φαίνεται αυτοί δεν επηρεάζουν έντονα τη χώρα και μπορεί να αντέξει εύκολα το κόστος από διαφοροποίηση των εισαγωγών της. Την ίδια στιγμή, η ανάλυση των μακροοικονομικών δεικτών και η διασύνδεση με το φυσικό αέριο πετρέλαιο επιβεβαιώνει την ύπαρξη του “φαινομένου της κατάρτας των πόρων” και της “Ολλανδικής Ασθένειας” στην ρωσική οικονομία. Η ρωσική ηγεσία επιδιώκει να εκμεταλλευτεί τις υψηλές τιμές του πετρελαίου για την ενίσχυση της εθνικής της οικονομίας, αξιοποιώντας τις υψηλές τιμές του πετρελαίου της δεκαετίας του 2000. Ταυτόχρονα, αυτή η οικονομική πολιτική φαίνεται να οδηγεί σε κακή ανάπτυξη των άλλων τομέων της Ρωσικής οικονομίας, η οποία αποδυναμώνει τις οικονομικές προοπτικές

μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα ιδιαίτερα μετά τη μείωση των τιμών του πετρελαίου από το 2014. Κλείνοντας, είναι περισσότερο από προφανές ότι η Ρωσική οικονομία είναι ευάλωτη στις διακυμάνσεις των τιμών του πετρελαίου και τις διακυμάνσεις της παγκόσμιας οικονομίας. Η αλλοίωση του παραγωγικού της μοντέλου αποτελείται από μία τελευταία ευκαιρία για να αποφύγει τον περιορισμό του οικονομικού ρόλου της, στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον (Roukanas,2015).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- ΜΟΣΧΑ, Π. Τ. (2009). *Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ*. ΜΟΣΧΑ: ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ.
- ΜΟΣΧΑ, Π. Τ. (2010). *Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ*. ΜΟΣΧΑ: ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ.
- ΜΟΣΧΑ, Π. Τ. (2011). *Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ*. ΜΟΣΧΑ: ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ.
- ΜΟΣΧΑ, Π. Τ. (2012). *Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ*. ΜΟΣΧΑ: ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ.
- ΜΟΣΧΑ, Π. Τ. (2013). *Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ* . ΜΟΣΧΑ: ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ.
- ΜΟΣΧΑ, Π. Τ. (2014). *Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ* . ΜΟΣΧΑ: ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ.
- ΜΟΣΧΑ, Π. Τ. (2015). *Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ*. ΜΟΣΧΑ: ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ.

Ξενογλώσση

- Bruno, L. (1999). *The Collapse of the Soviet Union*. (P. A. Winters, Επιμ.) San Diego: Greenhaven Press.
- Drezner, D. (2007, December). Allies, Adversaries and Economic Coercion: Russian Foreign Economic Policy since 1991. *Taylor & Francis Group*, σσ. 65-111.

- Freeze, G. I. (1997). *Russia a history*. New York: Oxford University Press.
- Goorha, P. (2006). The Political Economy of the Resource Curse in Russia. 601-612.
- Hanson, P., & Teague, E. (2010, October). Big Business and the State in Russia. *Taylor Francis Online*, σσ. 657-680.
- Kauppila, L. (1999, January). *The Baltic Puzzle: Russia's Policy towards Estonia and Latvia 1992-1997*. Helsinki: University of Helsinki.
- Lo, B. (2003). *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*. London: Blackwell Publishing.
- Oomes, N., & Kalcheva, K. (2007). *Diagnosing Dutch disease. Does Russia have the symptoms?* Helsinki: Bank of Finland.
- Roukanas, S. (2015). RUSSIA'S RESOURCE CURSE: INTERNAL AND EXTERNAL POLITICAL AND ECONOMIC IMPACTS. (S. Kalantzakos, & N. E. Farantouris, Eds.) *NOMIKI BIBLIOTHIKI*, pp. 48-65.
- Tompson, W. (2005, August). The political implications of Russia's resource-based economy. *Birkbeck*, σσ. 1-22.

Διαδικτυακοί τόποι/ Ιστοσελίδες

- Karon, T. (2003, November Thursday). *Putin Reveals His Weakness*. Ανάκτηση Δεκέμβριος Τρίτη, 2015, από www.time.com:80/content.time.com/time/world/article/0,8599,538161,00.html
- Russell, M. (2015, March). www.europarl.europa.eu. Ανάκτηση από <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes>
- Trading economics 2015 α Συναλλαγματική ισοτιμία Ρουβλίου/\$ 2014-2015 Ανάκτηση Δεκέμβριος, 12 2015 από <http://www.tradingeconomics.com/russia/currency>

Trading economics 2015 b Τιμές αργού πετρελαίου 2006-2015 Ανάκτηση Δεκέμβριος, 12 2015 από <http://www.tradingeconomics.com/commodity/crude-oil>

Trading economics 2015 c Τιμές φυσικού αερίου 2006-2014 Ανάκτηση Δεκέμβριος, 12 2015 από <http://www.tradingeconomics.com/commodity/natural-gas>

Trading economics 2015 d Παραγωγικότητα ρωσικής οικονομίας 2005-2010 Ανάκτηση Δεκέμβριος, 12 2015 από <http://www.tradingeconomics.com/russia/productivity>

Trading economics 2015 e Ανταγωνιστικότητα ρωσικής οικονομίας 2006-2015 Ανάκτηση Δεκέμβριος, 12 2015 από <http://www.tradingeconomics.com/russia/competitiveness-index>

www.gazprom.com 2014 Συνολικό μήκος Ρωσικών αγωγών ανάκτηση Δεκέμβριος 2015 από <http://www.gazpromquestions.ru/en/>

www.petroleum-economist.com. (2003, May 1). Ανάκτηση January 5, 2016, από <http://www.petroleum-economist.com/Article/2734142/Search/Russia-benefits-from-CIS>

www.rbth.com. (2007, September). Ανάκτηση Δεκέμβριος Παρασκευή, 2015, από http://rbth.com/articles/2007/09/26/russian_economy_-_8_years_later.html

Γιαννακόπουλος, Β. (2014, Μάρτιος 27). *www.geostrategy.gr*. Ανάκτηση Μάιος Κυριακή , 2015, από <http://www.geostrategy.gr/pdf/20140327%20Russian%20Energy%20Policy.pdf>

Φίλης, Κ. (2007, Ιανουάριος 3). <http://www.capital.gr>. Ανάκτηση Ιανουάριος Πέμπτη, 2015, από <http://www.capital.gr/tax/219813/ti-krubei-i-diamaxi-gazprom-leukorosias>

